

Kirken *i* dag

TEMA | Kirke og kunst

Kunst i kirken – hvorfor? Se side 4

Gensur i folkekirken? Se side 14

TEMA | Kirke og kunst

Indhold

3 Sig det med...kunst! af Henrik Bundgaard Nielsen 4 Kunst i kirken – hvorfor? af Hans Jørgen Frederiksen 6 Prædiken og kirkekunst af Arne Mårup 8 Hjertets søde morgendrøm af Kaj Mogensen 10 Tegn at søge af Birgitte Bech 12 7 skridt på vej til ny kunst i kirken af Bent Andreassen 14 Censur i folkekirken? af Anne-Mette Gravgaard	16 ”Du skal elske din fjende” – alterudsmykning af billedhugger Bjørn Nørgaard af Torben Venndt 18 Store Magleby Kirkes altertavle af Andreas Sylvest Wille 20 Peter Callesen – Papirklipper med et finurligt og tankevækkende twist af Anette Nybo Henriksen 21 Simon Aaen – Det sete i det usete af Birgitte Thyssen 23 Arne Haugen Sørensen Museet i Videbæk af Søren Nielsen	24 modernekirkekunst.dk – database over kirkekunst og kunsthåndværk i folkekirken efter 1945 af Benny Grey Schuster 26 Kunst til kirkeåret af Birgitte Bech 27 Formidling og rådgivning fra Galleri Emmaus af Grethe Olsen 28 Kunst, der vil noget! – Om kunstformidlingen.dk 29 Kirkefondets repræsentantskabsmøde 2018 30 Invitation til konference ”Dåben under forandring?” 31 Nyt fra Kirkefondet

Nr. 3 | September 2018

17. årgang

ISSN 1601-8230

Udgiver: Kirkefondet,
Peter Bangs Vej 5B, 2000 Frederiksberg
Tlf. 33 73 00 33
E-mail: kirkefondet@kirkefondet.dk
www.kirkefondet.dk

Formand: Erik Møllerup
Generalsekretær: Henrik Bundgaard Nielsen

Kirken i dag redigeres af:
Charlotte Lydholm

Temagrube bag nr. 3/2018:

Bent Andreassen, Birgitte Thyssen, Anette Nybo Henriksen og Charlotte Lydholm

Layout og produktion:

Jørn Thomsen Elbo A/S, Kolding

Årsabonnement for 2018: Kr. 250,-

Enkeltnumre: Kr. 70,-
Abonnement kan bestilles ved henvendelse til Kirkefondet

Forsidebillede:

Bjørn Nørgaards alterudsmykning i Christianskirken i Fredericia
Foto: Michael Westermann
/© Christianskirken, Fredericia

Henrik Bundgaard Nielsen

generalsekretær i Kirkefondet

Sig det med... kunst!

Hvad er det kunsten kan? Hvorfor har vi brug for kunsten i kirken? Professor Hans-Jørgen Schanz giver i en artikel i Information februar 2009 et bud på det, når han siger, at kunst, filosofi, litteratur og religion kan være med til at give tilværelsen mening. Den moderne tids fokus på f.eks. fornuft, demokrati og videnskab kan give svar på mange af vore spørgsmål, men er, som han skriver, ofte "tavs over for menneskers eksistentielle grundvilkår, det være sig fødsel, død, den totale ondskab, tilværelsens vilkårlighed osv." Men det er noget af det, som kunsten og religionen gerne vil give svar på. Kunstnere har selvfølgelig vidt forskellige begrundede og motiver for at lave deres kunstværker, men mange af dem er rent faktisk optaget af de eksistentielle spørgsmål og af at finde ind til meningen med livet. Og når kunsten så "flyttes ind i" kirken, så kan det være med til at understøtte netop denne side af kunsten: den eksistentielle spørgen.

Er der forskel på kunst og kirke?

Mange kunstnere vil gerne vide-regive en erfaring af noget større, og måske vil de endda strække sig så langt som til at sige, at de vil give os en fornemmelse af en meningsgivende instans uden for os selv. Men for mange af dem er det primært en spørgen og ikke et ønske om at give svar. Som den unge kunstner Alexander Tovborg siger i et interview til Kristeligt Dagblad i februar 2011, så ser han sig selv "placeret mellem den troende, og det der bliver troet på. Jeg laver ikke kunst for at få folk til at tro på Gud. Jeg laver kunst for at for-

tælle, hvordan et religiøst billedsprog er". Og det er jo en vigtig rolle for den kunst, som vi har i vore kirker: At den kan bidrage med et "andet sprog" om Gud, end det, som vi møder i de mange ord i teksterne, liturgien, prædiken, bønner, salmer etc. Kunsten – det være sig billedkunsten, men vel egentlig også musikken – kan give os en ordløs erkendelse af noget, der er større end os selv.

"Det tredje rum"

Biskop Marianne Gaarden har i sin afhandling om den emergente prædiken anført, at prædikenen bliver anledning til, at tilhørerne selv skaber mening i det hørte. Der opstår en ny

Arne Haugen Sørensens altertavle i Ringkøbing Kirke med opstandelsen.

Foto: www.modernekirkekunst.dk/ © Arne Haugen Sørensen/VISDA

meningsdannelse i det, som Marianne Gaarden kalder det tredje rum. Og hvad der sker der, det kan ikke planlægges, forudses eller styres af prædikanten. Noget lignende kan vel siges om det, som sker i relationen mellem kunstner/kunstværk og den som ser, hører eller oplever et stykke kunst? Hvad dette møde med kunsten sætter i gang hos den enkelte, det er kunstneren ikke herre over.

Forstyrrende eller meditativt?

En kunstmaler kan jo godt have en intention med sit værk, som f.eks. Arne Haugen Sørensen siger i relation til den altertavle med opstandelsesmotivet, som hænger i Ringkøbing Kirke: "En altertavle er lidt mere end en simpel kommentar. Heri lægger vi al vor tro, håb og kærlighed. Opstandelsesmotivet...repræsenterer selve kernen i kristendommen. Man kan ikke nøjes med at illustrere en tekst. Man må vove et øje. Turde gå ind i det simple budskab: Frygt ikke. Livet er evigt". Men dybest set kan kunstneren jo ikke vide, hvilke tanker et stykke billedkunst kan sætte i gang hos beskueren. For nogle vil et kunstværk give anledning til en "forstyrrende tankegang", mens det for andre vil vække en kontemplativ tilstand, som efterlader dem med en følelse af fred, ro, indre stilhed og afslapning. Og forhåbentlig vil der fortsat blive lavet kunst til vore kirker, som kan andet og mere end at være illustrationer af de bibelske tekster – kunstværker, som kan "forstyrre os", skabe ro og eftertanke og lade os få en fornemmelse af, at der er noget, som er større end os selv. ■

Hans Jørgen Frederiksen,
lektor i kunsthistorie ved Aarhus Universitet

Kunst i kirken – hvorfor?

”Kirkerummet er jo et af de få tavserum, der er tilbage i den vestlige verden. Det er fascinerende, at der i vores tid stadig eksisterer et rum, der ikke er indrettet så funktionelt som muligt, men mere giver plads til refleksion. Der er ingen fjernsyn, mobiltelefoner eller baggrundsmusik. Og det ville jeg gerne understrege ved at skabe et stort rum, der var så roligt som muligt”. Med disse ord kommenterede Christian Lemmerz sit monumentale marmoralter fra 2012 i Lyngby kirke ved Kø-

benhavn, og jeg citerer ham her for dermed at give et eksempel på, hvad der for mig er en mulig og i høj grad inspirerende holdning til det at lave kunst i kirken. En udtalt sans for det særlige ved kirkerummet, der stadig har så meget at byde ind med, men som også så let kan forrådes.

bestemt ikke af den opfattelse, at kirkekunst er en særlig slags kunst, der filosofisk og æstetisk adskiller sig fra al anden kunst. Tværtimod. Men bag ordene ligger en erfaring af, at kirken med sit budskab, sin funktion og sin historiske tyngde stiller kunstneren over for ekstremt store udfordringer. Der er ikke tale om museets ”hvide kube” eller galleriets stadig skiftende og mangeartede præsentationer. Der er tale om et rum, der i mange tilfælde i op mod 8-900 år har dannet ramme

uforpligtende abstraktion... Hvordan gør man det?” Illustrationen er en illusion (heri havde Platon ret), og den totale abstraktion kan man lægge det i, man har lyst til. Så det er selvfølgelig terrænet derimellem, der skal udforskes, og det brugte Kirkeby det meste af livet på.

Kunstnere som Lemmerz og Kirkeby er/var i besiddelse af en god portion kulturel og historisk dannelse i dette ords bedste betydning. Det har ikke nødvendigvis noget at gøre med dåbsbevis eller medlemskort; men det har rigtig meget at gøre med muligheden for at gå i dialog med et kirkerum og med det, det danner ramme om. Guds hus forpligter.

Der er tale om et rum, der i mange tilfælde i op mod 8-900 år har dannet ramme om snart sagt alt, hvad der hører et menneskeliv til. I et sådant rum er der ikke plads til det smarte eller letbenede, der hurtigt vil blive afsløret som løgn eller som det, der i kirkelig sammenhæng er lige så slemt, nemlig det ligegyldige og banale.

om snart sagt alt, hvad der hører et menneskeliv til. I et sådant rum er der ikke plads til det smarte eller letbenede, der hurtigt vil blive afsløret som løgn eller som det, der i kirkelig sammenhæng er lige så slemt, nemlig det ligegyldige og banale. Kirkeby nåede heldigvis at bidrage til en del danske kirkers kunstneriske udsagn og det med billeder, der hverken er platte eller akademisk fortænkte. Som han skrev til mig i 2001 kort tid efter, at han i kølvandet på en voldsom hjerneblødning atter var i gang med kunstneriske opgaver: ”Hvad gør man, når man som kunstner styrter sig ud i virkeligheden? Hvordan navigerer man imellem den platte illustration og den

God kunst

”Ordet kun helliger huset”, hedder det i sidste linje af sidste vers i Grundtvigs berømte salme ”Kirken den er et gammelt hus”. Ordet anskues i reformationsens og Luthers ånd som det primære i forhold til f.eks. billedet, hvilket der naturligvis er en række gode historiske betingede grunde til; men det er vel også blevet klart for de fleste, at både ord og billeder er en slags tegn, der – løsrevet fra den tid og sammenhæng, der har leveret dem – let kan ændre betydning. Ikke desto mindre adskiller billedet sig som tegn fra ordet ved typisk at være udtryk for en højere grad af konkretisering. Hvor ordet ’træ’ kan betegne et hvilket som helst slags træ, et egetræ, et grantræ, et palmetræ etc., konkretiserer billedet i reglen langt mere. Netop konkretiseringen er på én gang billedets risiko

Guds hus forpligter

Et andet eksempel kunne være nyligt afdøde Per Kirkebys udsagn i bogen ”Kursiv” fra 2007: ”Guds hus fortjener ikke mindre end det bedste. Og det bedste er en forpligtet hånd. En ansvarlig hånd. Helt ned til det mest almindelige. Selve håndværksmalerens hånd skal ses”. Udsagnet udspringer

og dets store potentiale. Risikoen er selvfølgelig, at noget nuanceret og kompliceret banaliseres; men det potentielt værdifulde er til gengæld, at noget, der ellers ville være abstrakt og uforpligtende, bliver konkret og eksistentielt forpligtende. God kunst kan ofte karakteriseres som en konkretisering af noget universelt i modsætning til en konkretisering af en mere eller mindre fiks ide. Ikke mindst i relation til kunst i kirken er denne principielle forskel afgørende.

Men på den anden side kan god kunst også være af den art, der bedrøvelser sig karakteriserer som en universalisering af noget konkret som f.eks. et stilleben af den hollandske 1600-talsmaler Heda, hvor en lille samling af ting stables sammen på et bord udforskes med en sådan indlevelse, præcision og håndværksmæssig dygtighed, at det nære, hverdagsagtige og tilsyneladende banale rører ved noget uendeligt større og magtpåliggende. I en dansk sammenhæng kan man nævne Thomas Kluges altertavlemaleri fra 2012 i Store Magleby kirke eller det billede, som Erik A. Frandsens i 2013 udførte til Sankt Jakobs kirke på Østerbro. For begge billeder gælder, at de – om end i vidt forskellige formsprog – leder tænkningen tilbage til inspirerende kunst fra

tidligere tider. Ikke som en anakronistisk efterligning men som udtryk for, at når kunst er en åben og så vidt mulig fordomsfri spørger ind til livet og virkeligheden, er den slet ikke alene og ensom i den store årtusindgamle kunsthistorie. Denne forbundethed til tidligere tiders kunst er af umådelig værdi ikke mindst i den moderne sekulariserede verden, der til tider kaldes af-fortryllet, og hvor mange har det sådan med sandheden, at det nærmeste, vi kommer den, er i erkendelsen af visse sammenhænge. I det mindste siden Baudelaire skrev om "Det moderne livs maler" i 1863, er det moderne blevet forbundet med det flygtige, individualistiske, traditionskritiske, emanciperede etc. Et udfordrende spørgsmål er da, om der ikke netop i det flygtige ligesom i det bestandige ligger en vigtig kilde til erkendelse. Det moderne og evindeligt skiftende skal møde det evige, det dybt personlige og individuelle skal konfronteres med det, der er fælles menneskeligt vilkår, og det mere eller mindre selvstændige værk skal ytre sig i relation til noget fra længe før, nogen drømte om kunstnerisk autonomi. Sker det, kan kunsten i kirken give plads og lydhørhed for den kristne forkyndelse for nye og kommende generationer.

Ordet er blevet til billede

En dag i den forgangne sommerferie gik jeg en tur med et af mine børnebørn, en dreng på fem år. Da vi kiggede indenfor i en kirke, sagde han spontant: "Her er Gud ikke, og heller ikke Jesus!" [Sic!]. Først tænkte jeg, at hans metafysiske følsomhed måske var lidt uhensigtsmæssig i vores tid i denne del af verden; men snart gik det op for mig, at hans faste overbevisning udsprang af det faktum, at der stort set ikke var billeder i kirken. Der var hverken et krucifiks ved alteret eller en Majestas Domini i apsis. Han havde lige været med sin far og mor på Sardinien, og der var både "Gud og Jesus" i alle kirkerne!

Nu skal kirkerne selvfølgelig ikke alene indrettes af hensyn til femårige børn, men alvorligt talt: Hvis troen på Guds inkarnation i Jesus Kristus stadig står centralt i kristendommen, så må dette, at "Ordet blev kød" også manifestere sig i en forståelse for, at ord til stadighed bliver til billeder. I Brevet til kolossenserne 1, 15 siges det om Guds Søn, at "Han er den usynlige Guds billede". Ordet er blevet billede, og noget abstrakt er blevet konkret. Også og ikke mindst derfor skal der være kunst i kirken. ■

Christian Lemmerz' monumentale marmoralter fra 2012 i Lyngby kirke ved København, der skaber ro i kirkerummet.

Arne Mårup
sognepræst i Hjerting Kirke

Prædiken og kirkekunst

Sognepræst Arne Mårup har i 26 år været præst i en moderne kirke med et meget dominerende alterbillede, Hjerting kirke ved Esbjerg, der har en altervæg med skulpturer af Robert Jacobsen.

Prædiken og kirkekunst

For nogle år siden blev amerikaneren Howard Gardner kendt for en serie bøger, hvori han skrev, at vi mennesker har ni intelligenser. Der er sproglige, rumlige, sociale intelligenser m.m. og hos forskellige mennesker er det forskellige intelligenser, der dominerer.

Selvfølgelig vidste vi i forvejen, at mennesker er begavede på forskellige måder, selv om vi nok havde mest tilbøjelighed til at bruge ordet "intelligens" om evnen til at løse intelligensprøver og til traditionelle skolefærdigheder. Men selvfølgelig er det klart, at fodboldspillere som Ronaldo eller Messi har en særlig "rumlig intelligens", der gør dem i stand til at se muligheder på en fodboldbane i højere grad end de fleste.

Gardner skrev om de ni intelligenser (oprindeligt var der syv) for at prøve at tænke nyt om indlæring. Kan man lave læresystemer, så man får alle med og appellerer til forskellige indfaldsvinkler til tilværelsen?

Hvis vi nu prøver at tænke Gardners tanker ind i gudstjenesten, kan man spørge, hvor mange forskellige intelligenser, vi almindeligvis appellerer til? Vi bruger i rigt mål den sproglige, den musikalske og den eksistentielle intelligens. Stort set aldrig den matematiske (det kan jeg så heller ikke helt se for mig), men vi bruger i vores tradition kun i begrænset omfang dem, der har med kroppen og rummet at gøre.

Og hvordan bruger vi synssansen?

I store dele af kirkehistorien har man haft en rig kunsttradition. De gamle mosaikker, kalkmalerier og træskærerarbejder har lige fra den tidligste kristendom givet menigheden noget at se på. De har støttet og formet billeddannelsen i menneskers hoveder, og det ville da undre mig, om præsterne i de gamle middelalderkirke ikke har udnyttet de mange billeder omkring sig til at pege og forklare.

Billeder har en åbenhed, som det talte ord i prædikenen ikke altid har. Derfor er de gode til at åbne med og vække nysgerrighed.

Du må ikke gøre dig noget billede...

I modsætning til de to andre store monoteistiske skriftreligioner, jødedom og islam, udmærker kristendommen sig ved, at vi ikke er bange for billeder.

I de ti bud hedder det: "Du må ikke lave dig noget gudebillede i form af noget som helst oppe i himlen eller nede på jorden eller i vandet under jorden." Og det er også en god pointe, at Gud er af en størrelse, hvor man ikke må gøre ham lille og binde ham til alt for snævre menneskelige forestillinger.

Men vi i kristendommen gør os billeder. Dog kan vi undskylde os med, at Gud overtrådte billedforbuddet først. Han gjorde sig selv til et billede, i hans

søn Jesus, i hans liv, ord og gerninger ser vi Guds væsen udtrykt forbundet med en menneskelig stofflig form. Det er vel derfor, vi i kristendommen har fået så rigt et billedunivers, hvor mange af verdenshistoriens største kunstnere har givet sig i kast med temaer fra Bibelen, ikke kun som illustrationer, men som fortolkninger af menneskelivets største og inderste følelser.

I nogle perioder af kirkehistorien

har billeddannelsen været rig og levende, renæssancen var et højdepunkt. Andre perioder er kirkekunsten stivnet eller blevet besværlig. I store dele af det 20. år-

hundrede har kunstnerne haft svært ved at finde nye former. Det store værdimæssige sammenbrud, der fandt sted med 1. verdenskrig, gjorde det svært for kunstnere at fortsætte af de traditionelle stier i sammenstødet med modernismen.

Billedfattigdom er jo ikke kun begrænset til den egentlige billedkunst. Også prædikener og salmer kan være billedfattige, f.eks. er salmer af K.L. Aastrup, der nok var den mest fremtrædende salmedigter i efterkrigstiden, meget nøgterne, al poesi og billedbrug er skåret ned til et minimum. Og derfor er så mange af det 20. århundredes salmer, kirker og prædikener så billedfattige, først i de sidste par årtier begyndte man igen at turde. Johannes

Foto: Bent Medvind/ © Robert Jacobsen/VISDA

Johansen slap poesien løs sidst i 70'erne, præsterne begyndte at tale mere billedrigt i 80'erne og fra midten af 1990'erne vældede det frem med ny kirkekunst af Arne Haugen Sørensen, Maja Lisa Engelhardt og Peter Brandes m.fl.

Mine egne billeder

Jeg er heldig at have billeder i min kirke, Hjerding kirke fra 1992: En stor altervæg i sort jern og skinnende guld af Robert Jacobsen. Et mylder af forskellige figurer fra bibelhistorien, nogle genkendes med det samme, andre skal man arbejde lidt med. Jeg noterer mig, at folk altid hører bedre efter, når jeg prædiker over billeder fra altertavlen: Kristus på korset, der både kan ses som den sejrende, den lidende og den opstandne frelser. Eva og Adam og slangen, og historien om hvorfor slangen nær ikke var kommet med. Englen, der ligner E.T. fra Spielbergs film. Eller hvordan "den lille læser" med de kuglerunde øjne måske kan være Søren Kierkegaard (det er noget, som kunst-

neren med garanti aldrig har tænkt, men mit eget påhit. Men sådan er det jo med fortælling). Hvorfor hedder to af figurerne "spaltning"? Den ene hænger sammen med billederne af skabelse og syndefald, og den anden forestiller Kain og Abel. Man kan vende tilbage til de billeder mange gange.

Men ikke alle er så heldige at have billeder i rummet. Det sker også, at jeg deler billeder ud fra gammel eller moderne kirkekunst eller et aktuelt foto. Jeg ved, at nogen tager disse billeder med hjem og sætter på deres køleskab eller altertavle. Det giver også oftere anledning til samtaler ved kirkekaffen. Det er også lettere for mig til at få en samtale i gang ved at spørge folk til, hvad de tænker om billedet end om at spørge om, hvad de tænkte om prædikenen (hvilket jeg i øvrigt aldrig kunne finde på at spørge om).

Billeder har en åbenhed, som det talte ord i prædikenen ikke altid har. Derfor er de gode til at åbne med og vække nysgerrighed. Det ved vi også fra konfirmandundervisningen og andre sammenhænge, hvor forskellige metoder med billedbrug har vundet frem. Man tager en bunke forskellige billeder og lader deltagerne vælge et billede og fortælle derudfra. Det giver en frihed og ofte en del overraskelser og mulighed for en åben samtale, hvor man har følt sit inddraget, og selv har kunnet give sit besyv med til samtalen.

Vi lever i en tid, hvor billedmediet spiller en stor rolle. Mine konfirmander

I Hjerding Kirke har de en stor altervæg lavet af Robert Jacobsen med et mylder af forskellige figurer fra bibelhistorien lavet i sort jern og skinnende guld.

er hurtige til at aflæse film og billeder. Derimod er de og vi andre blevet dårlige til at fastholde lange, mundtlige enetaler. Det er ikke et spørgsmål om god eller dårlig vilje, men det er et spørgsmål om, hvad vi opøves i.

Jeg er ikke så avanceret som kolleger, der har storskærm og powerpoint. Det går dårligt i mit kirkerum, synes jeg, måske er det også min egen konservatisme, der spiller ind. Man kan i alt fald overveje, i hvilket omfang man i det 21. århundrede skal holde fast ved kommunikationsformer, der var fremherskende i det 16. En kollega havde lånt en større skulptur og stillet den på gulvet ved en konfirmation og talte om den til konfirmanderne. Overraskelsen ved dette usædvanlige træk hjalp med at tydeliggøre nogle budskaber. Skal man lave billedprædikener er det vigtigt at finde billeder, der ikke er for entydige, som bare er en illustration af, hvad man som prædikant har lagt sig fast på i forvejen. Jøderne opretholder billedforbuddet, fordi man ikke skal fastholde Gud i en bestemt form og gøre Gud for lille eller skabe ham i sit eget billede. Det gode billede skal respekteres for det, det er, og det må gerne være så flertydigt, at der står noget tilbage, efter at præsten har prædiket. ■

Arne Mårup har skrevet bogen "Rust og Guld" om dette værk. Beskrivelserne af Robert Jacobsens figurer kan findes på Hjerding kirkes hjemmeside.

Kaj Mogensen

dr.theol., forfatter, tidl. sognepræst og nuværende
hjælpepræst i den grundtvigske frimenighed på Mors

HJERTETS søde morgendrøm

I Grundtvigs kirkesalme "Tør end nogen ihukomme hjertets søde morgendrøm" (DDS 348) hedder det i 6. strofe:

**"Huset med de høje sale
tømmes kun af skaberhånd,
må fra Himmelen neddale
som til støvet Herrens Ånd;
vi af bløde bøgestammer
under nattergalesang
bygge kun et gæstekammer
til en himmelsk altergang"**

Kirken er den kristne menighed – det fællesskab, der bekender troen og holder gudstjeneste med lovsang, forkyndelse, bøn, bekendelse, dåb og nadver. "Huset med de høje sale", der kun "tømmes af skaberhånd" er den "hellige, almindelige kirke", som foregriber og viser hen til Guds Rige. For Grundtvig skal kirken bære præg af tid og sted. I Danmark er det gæstekammer, som vi har bygget, rum for den hellige almindelige kirke. Gæstekammeret bygges hos os af bløde bøgestammer under nattergalesang.

Kirkebygningen og dens udsmykning

Kirkebygningen og dens udsmykning er ikke blot en ramme om indholdet, men er selv en væsentlig og betydningsfuld del af indholdet, som vi skal værne om og gøre så smuk, så ægte og så indholdsrig som mulig. Kirkerummet og dets inventar og dets kunstneriske udsmykning er med til at gøre os bevidste om den tradition, som vi er en del af. Kirker er levende organismer. De er præget af forskellige tidsaldres sociale og historiske forhold og den frem-

herskende tilværelsesforståelse og forståelse af evangeliet. Både "verden" og evangeliet har sat præg på kirkerummet. Her mødes Gud og mennesker. Den nutid, som vi lever i, indeholder også fortiden som levende erindring, som umistelige værdier. Kirkekunsten spejler skiftende tiders teologi på godt og ondt. Hvad der gælder "ordkusten" gælder også billedkunsten. Også den udfolder på godt og ondt skiftende tiders kristendomsforståelse.

Billedernes prægning af gudstjenesten og kirkerummets forkyndelse er forskellig i gamle og nye kirker. I de gamle kirker kan traditionen følges gennem skiftende tider. Der er både brud og kontinuitet. Billederne forkynder med mange stemmer, men bør også rumme en enkel grundtone: Jesu nærvær og betydning, det grundlæggende i kristentroen. Gud har åbenbaret og skænket os sin livgivende og selvhengivende kærlighed ved Jesus Kristus.

De mange billeder udtrykker mangfoldigheden i den store bibelske fortælling og i kristendommens udformning gennem tiderne. Billederne taler med og somme tider mod hinanden. Et gotisk krucifiks og et romansk krucifiks

indgår i en samtale og forkynder sammen Jesus som den sejrrige konge og den korsfæstede frelser og forsoner. I forening viser de os, at selvhengivende kærlighed og almagt er ét og det samme. Gud udøver sin magt ved at elske. Men der skal to tidsaldres kunst til for at levendegøre det for os.

Gamle kirker med ny kirkekunst

Forholdet mellem forskellige tidsaldres kunstneriske og arkitektoniske prægning af kirkerummet og dermed af gudstjenesten kommer tydeligt til orde, der hvor gamle kirker er forsynet med ny kirkekunst. Ny kirkekunst gør noget ved gammel kirkekunst. Ny kirkekunst viser os evangeliets nutidsbetydning. Ny kirkekunst kan bringe indhold fra den ældre kirkekunst frem i ny belysning.

Ny kirkekunst kan betyde, at der må tages afsked med gammel kirkekunst. Den gamle kirkekunst kan afspejle en kristendomsforståelse, der ikke kan forenes med en nutidig vedkommende forkyndelse af evangeliet – eller den kan være for ringe kunstnerisk.

Bevarelse af gammel kirkekunst kan ikke alene begrundes antikvarisk. Kirken er ikke et museum. Nationalmuseets rådgivning er i de fleste tilfælde frugtbar, men kan også være problematisk og besværliggøre arbejdet med ny kunst i kirkerne.

Ønske om ny kunst kan betyde, at man fjerner et gammelt alterbillede og erstatter det med et nyt. Det har man gjort mange steder og som regel – men ikke altid – med godt resultat. Men fremgangsmåden kræver omtanke,

Har sammen med Maja Lisa Engelhardt udgivet bogen "Opstandelseslyset" (Wunderbuch 2016) og "Livet - det dejligste eventyr - H. C. Andersens teologi" (Eksistensen 3. oplag 2018)

kunstnerisk indsigt og god tid. Bedst er det, når gammelt og nyt kan belyse hinanden, skabe en kunstnerisk helhed og i fællesskab oplyse og oplive os.

Kirkekunst i nye kirker er ofte ud-tænkt og udført i nøje sammenhæng med arkitekturen. Det skaber en helhed, hvor kirkens arkitektoniske udformning og den kunstneriske udsmykning er sider af samme sag.

Faren ved ny udsmykning kan være, at den bliver for tidsbestemt, så den efter nogle år opfattes som uvedkommende. Det tilstræbt moderne kan hurtigt blive gammeldags. Jeg vil ikke afvise al abstrakt kunst i kirken, men rent nonfigurativ kunst er problematisk. Den bliver for personlig og ofte blot udsmykning (kunst i kirken i stedet for kirkekunst). Desværre har Akademirådets Udvalg for kirkekunst ingen forståelse for, hvad kirkekunst er. Det har ingen teologisk ekspertise og egner sig ikke til rådgivning, når menighedsråd arbejder på at få ny kunst i kirkerne.

Kirkerummet er et gudstjenesterum

Kirkerummet er et gudstjenesterum. Det er et "brugsrum". Derfor må det ikke lukke sig om sig selv, og dets billeder må give en fælles genklang og ikke være for vanskeligt tilgængelige. Men kunsten må heller ikke være så "naturalistisk", at den udelukker medlevende fortolkning. Kirkerummet er en del af liturgien.

Det og dets billeder prædiker sammen med ordet. Kunst er også fortættede ord, der har fået krop og sjæl. Der er et samspil mellem ord og billeder. Forkyndelsen i prædikenen, tekstlæsninger, bønnerne og salmerne får altid prægning af kunsten og kirkerummet.

Kunst, hvad enten det er billedkunst eller digtning, kan, når den er bedst, berige forkyndelsen. Den kan modvirke trivialiteten (K.E. Løgstrup). Den kan forhindre en ensidig intellektualisering og give plads for hjertets tilegnelse af det kristne evangelium

Gudstjeneste er også sansning. Der tales til alle sanser. I gudstjenesten gøres det sagte synligt ("kan du se, hvad jeg sagde") og det synlige "hørbart". Kunstens opgave er som forkyndelsen at flytte betydning fra fortid til nutid. Fra abstraktion til konkret virkelighed.

Kirkekunstens opgave er som prædikenenens: at gøre det usynlige synligt, at gøre evangeliet hørbart, lade alle sanser gå op i og forenes i "hjertets sans".

God kirkekunst

Men det er også vigtigt at fastholde det gådefulde og midlertidige, at erkende, at "endnu ser vi i et spejl, i en gåde". Erkendelse af det gådefulde er et værn mod fundamentalistisk overmod og selvsikkert praleri. Man kan se og høre på flere måder, Gudstjenesten – dets ord og dets billeder – skal hjælpe os til at se og høre "i dybden". Kirkekunst,

billeder, arkitektur, liturgi, prædiken og salmesang er sider af samme sag. En kunst, der ikke er udtryk for denne sammenhæng, hører ikke hjemme i kirken. En kunst, der ikke er en lovprisning af Gud og kristen forkyndelse, kan måske komme på museum, men har intet at gøre i kirken.

Kirkekunst er den kunst, som begynder i det, som er skænket os alle og som formidles i kirkens gudstjeneste. God kirkekunst er en spejling af den skabte natur og af mennesket som skabt i Guds billede. God kirkekunst er skænket af Gud til mennesker, til kirken, til kunstnere. Kirkekunst er lovprisning, forkyndelse og velsignelse. Den udtrykker det enkle og grundlæggende i kristendommen: Guds kærlighed, Jesu selvhengivelse på korset, hans opstandelse og nærvær i gudstjenesten og i al den kærlighed, der modtages og gives på denne jord. Kunsten løfter os, får os til at trænge igennem overfladen til det dybe, udvider vor horisont, udfordrer os og får os til at bøje os ydmygt for Gud og skaberværket. Men kunst kan kun lyse, hvis den er tændt af Helligånden og er med til, at huset med de høje sale kan dale ned til de kirker, der er bygget af bløde bøgestammer under nattergalesang. ■

Kaj Mogensen var sognepræst i Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg sogne i Thy 1984-2011, hvor han stod for den kunstneriske udsmykning af de tre kirker med kirkekunst af Maja Lisa Engelhardt og Peter Brandes. Her er det altertavlen af Maja Lisa Engelhardt i Lodbjerg kirke.

Birgitte Bech
cand. theol. og mag.

Tegn at søge

Foran bispegården i Nykøbing F står Hein Heinsens imponante bronzeskulptur "Treenigheden" fra 2014. Afsøger man det pyramideformede værk for tegn, finder man dem: På 'Gud Faders side' et cirkulært hul med indskrift på hebræisk og dansk: "Jeg er den jeg er" - sådan som den skjulte Gud identificerede sig for Moses. Herfra forbinder en spalte sig med 'Sønnens side', som refererer til inkarnationen ved et forgyldt fodspor og et kropsaftryk ved indgangen til en hule. Vi kigger nyfigt ind i 'den tomme grav' og opdager til vores overraskelse et gyldent vædderhorn, som i jødisk kult bl.a. indvarsler nytår. På den tredje side, 'Åndens side', ses et kaos af former, hvor bog, værktøj og matematiske figurer lader sig skelne. Kunstnerens pointe er, at den treenige Gud selv ved sit menneskeliv og sin levende ånd er i dynamisk vekselvirkning med den historisk foranderlige verden. Guds ånd skaber stadigt nye udtryk. Således har også danske kirkekunstnere andre idealer end for en snes år siden, hvor man diskuterede kunst i kirken kontra kirkekunst.

Nutidskunsten vil tydes

Nutidskunsten vil tydes, men flertydigheden kan være en kvalitet. Peter Callesens nye papirlette altervægsskulptur i Margrethekirken i Valby hedder "Menneskers lys" (Se billede side 20). Her kan iagttageren grunde over, om figuren er Adam eller Kristus, nyskabt, opstanden eller genkommen-de? En fleksibel lysinstallation kan ændre skulpturens udtryk med henblik på den kirkelige handlings karakter. Kunsten bliver interaktiv.

Anette Harboe Flensburg har til Balle Valgmenighed i 2016 skabt et billede af et gennemskinneligt og

spejlblankt rum med lysåbninger og flader, som med niveauforskydninger og skæve reflekser udfordrer vante forventninger til tredimensionalitet. Mentalt inviteres vi ind i dette anderledes rum, hvor engle knap tør træde, og oplever en meditativ oversproglig stilhed. I billedrummet står der over for tre høje lysåbninger en skrånstillet glasplade, der kan forstås som repræsentant for vort skrøbelige menneskeliv. I baggrunden står tre steler i grønt, sort og blå, som vi tolker med traditionens værktøjskasse. Man søger tegn, men intet påtvunget facit. Betragteren vil selv være medspiller. Selve eksistensen erfares i vores kultur jo som gådefuld, ufastlagt og tolkningsåben, og kirkekunsten appellerer til iagttageren ved at invitere med på en søgen.

Forhængen

Forhængen er et sådant appellerende, gådefuldt motiv. Det møder os i skulpturelle værker af Maja Lisa Engelhardt, Viborg Domkirke og Sophia Kalkau i Grøndalskirken: Et forhæng taler tavst om Guds og fremtidens skjulthed; det både tilslører og afslører; det flænges måske, og hvad åbenbares da? I Kgs. Lyngby kirkes alterskulptur holder Christian Lemmerz os i ånde med et draperet marmorklæde (Se billede side 4-5). Tvedygdigt symboliserer det både nadverdug og ligklæde. Har vi forestillingskraft til at tænke, at klædet en påskemorgen trækkes til side?

Troen og tvivlen

Troen er ikke statisk. Det sker, at en kirkekunstner direkte skildrer tvivlen. Den abstrakt-ekspressionistiske Peter Brandes viser på Galten Kirkes altertavle fra 2014 "Måltidet i Emmaus", hvor den opstandne velsigner brødet. Med et brud på konventionen lader Brandes

Foto: Claus Jensen/ © Hein Heinsen/VISDA

i Galten disciple lejre sig under bordet. Dette er ikke nogen morsomhed, men en skildring af at det guddommelige nærvær (endnu) ikke er gået op for disciplene. Måske ser vi momentet lige forud for, at nadverord vækker tro – hos menigheden. Troens gennembrud er ikke nogen selvfølge, men et muligt under. Brandes kan også fremstille det sådan, at den blindes øje helbredes ved at berøres af Guds finger, så lysstrålen trænger ind og viser livet i et nyt perspektiv. Det ses fx i Gamtofte og i Dyssegård kirke.

Kirkekunsten kan naturligvis ikke skabe et guddommeligt nærvær, men måske befordre det troende hjertes medskaben af gudsbilledet. Maja Lisa Engelhardt balancerer ofte i grænseegnen mellem usynligt og synligt, når hun til sine danske landskaber føjer et sløret og anelsesfuldt billede af den opstandne Kristus, gerne hentet fra den transcendentale motivkreds, som har hjemme mellem påske og Kristi himmelfart. Det ses i Skelund, Hylleholt, Gjellerup, Turup, Farsø o.a.

Vejen og lyset som hovedmotiv

Vi er således undervejs med kunstneren. Et yndet motiv i samtidens kirkekunst er netop vejen som livsrejsens

Foran bispegården i Nykøbing F står Hein Heinsens bronzeskulptur "Treenigheden" fra 2014. Afsøger man det pyramideformede værk for tegn, finder man dem bl.a. på 'Gud Faders side' et cirkulært hul med indskrift på hebræisk og dansk: "Jeg er den jeg er" - sådan som den skjulte Gud identificerede sig for Moses.

arketype. Eksempelvis har Poul Anker Bech, Maja Lisa Engelhardt, Seppo Mattinen og Simon Aaen malet alterbilleder med vejen som hovedmotiv, måske en livsrejse med Guds ledsagelse. Når vejen er hovedmotiv i kirkekunsten, ser vi lys bag den vigende horisont, nådigt.

Lyset er og bliver det overordnede arketyperiske motiv, der træder ind som gudsmetafor, ladet med fortællinger fra skabelsen over Betlehemsstjernen til påskemorgen og pinseilden. Dorte Dahlin er på linje med Ravennas byzantinske kunst, når hun om sin rosenkvartrude fra 2003 i Ballerup si-

Birgitte Bech har tidligere været ansat som folkekirkopræst og gymnasielærer. Har forfattet og redigeret forskellige religionsfaglige udgivelser. Nu er hun tilknyttet universiteternes censorkorps og engageret i formidling af dansk kirkekunst (se også artiklen på side 26).

ger: "Lyset er rudens motiv". Foruden Bibelen yder salmepoesien i dag et betydningsfuldt bidrag til lysets fortolkning. Flere danske kunstnere har hentet deres billedtitler fra de sansbare sprog billeder i salmen "Se, nu stiger solen". Alene ordet "Lysvæld" er titel for oplivende alterbilleder af Arne L. Hansen (Sparkær), Erland Knudssøn Madsen (Tilsted) og Astrid Krogh (Rigshospitalet). Den stærke salmepoesi med slidstærke melodier lagrer sig måske dybere i sindet end skriftsteder. En af Danmarks stærkeste fremstillinger af lyset er Jelling Kirkes gule rude fra årtusindskiftet, fremstillet af geometriens mester Jørgen Larsen. Ruden er på en gang en hyldelse til skabelsens eller naturens eget lys og et latent billede af Kristus som verdens lys. Ved siden af den gule rude ses den blå rude med livets kilde og den grønne med væksten, livstræet eller vintræet. Disse Kristusmetaforer fra Johannes-evangeliet spiller en meget stor rolle i samtidig kirkekunst.

Vandet

Lad mig dykke ned i vandet: I Sneseer flyder livets kilde i gulvet mellem indgangsdør og døbefont som gulvmosaik af S. Lewis og T. Junkel. I Herlufsholm er vandløbet vævet i Martin Nannestads kirketekstil, på en gang dåbsvand og Susåen. Fra Erik Heides font med sølvfisken i Nærum flyder dåbsvandet ud over fontens kant. I Hvidbjerg Vestenå er Peter Brandes' ruder saligt blå af dåbsvand. I Linå finder vi Thomas Kluges billede af skærtorsdags fodtvætning. Kluge har angiveligt sat sig for at vise vandets dybe betydning, udgående rent og purt fra paradises flod og rensende efter syndefaldet. Aktuelt har Ingvar Cronhammer tegnet andagtsrum til

Det sker, at en kirkekunstner direkte skildrer tvivlen. Den abstrakt-ekspressionistiske Peter Brandes viser på Galten Kirkes altertavle fra 2014 "Måltidet i Emmaus", hvor den opstandne velsigner brødet. Med et brud på konventionen lader Brandes i Galten disciple leje sig under bordet. Dette er ikke nogen morsomhed, men en skildring af at det guddommelige nærvær (endnu) ikke er gået op for disciplene. Måske ser vi momentet lige forud for, at nadverord vækker tro – hos menigheden. Troens gennembrud er ikke nogen selvfølge, men et muligt under.

supersygehuset i Skejby med levende vand som gennemgående tema. Vi er lige langt fra naturlyrik og fra en magisk opfattelse af vandets sakralitet, men i malstrømmen af forurenings-skader og global tørke er der skærpet bevidsthed om det dyrebare vands engangskaraktter; det er måske en sjældenhed i galaksen, i hvert fald en ufravigelig forudsætning for liv, en kærlig hilsen fra skabelsens morgen.

Korset og bibelhistoriske scener

Hvorledes med det kristne ærkesymbol korset? Det har måske været på vej til at blive stereotyp, men se om ikke også det er blevet gentænkt og nyskabt af inspirerede kunstnere, ikke mindst dansk kirkekunsts grand old man Erik Heide, som i dag er den kunstner, der har udsmykket flest danske kirker overhovedet – og aldrig overflødigt.

Fortællende bibelhistoriske scener er ikke forsvundet, men de skal være mere end illustrationer og tage afsæt i nutidsmenneskers erfaring. Luthers foretrukne motiv, den sidste nadver, er eksempelvis gentænkt hos Arne Hauge Sørensen, så vi genkender egne livs forstyrrede samvær om en kakafo- ni af forskellige dagsordener. Og Bjørn Nørgaard har i alterrelieffet i Christianskirken i Fredericia omsider budt kvinder med til bords. ■

Foto: Claus Jensen / © Peter Brandes

Bent Andreassen

præst og teologisk konsulent i Haderslev Stift

7 SKRIDT

på vej til ny kunst i kirken

Hvis et menighedsråd, der både skal værne om og være med til at forny kirken, vil arbejde med ny kirkekunst, kan det gå godt – eller mindre godt. Galt går det, hvis et menighedsråd agerer som dem, der bestemmer, og glemmer at inddrage sognet i en åben dialog om de planer, der arbejdes med – eller hvis folk i rådet tænker, at her gælder det ens egen personlige smag – ligesom ved et sofastykke derhjemme. I kirken er noget større på spil – og en kristen grundfortælling, som et kunstværk må relatere til – men uden at blive en illustration. Derfor må der arbejdes grundigt og seriøst, når det gælder ny kunst i kirken.

1. Kirkekunst – et billede af det ubegribeligt store

Kristendommen rummer stærke billeder og symboler. Samtidig er Bibelens Gud både uforklarlig og ubegribelig og ham, ingen har set. Det betyder to ting, når det kommer til kunst i kirken:

1. Vi kan og skal ikke gøre os faste billeder eller forestillinger om Gud. 2. Og fordi billedet i en luthersk kontekst ikke ses som helligt i sig selv, kan kirkekunsten have mange og forskelligartede udtryk, klassiske og moderne, abstrakte og figurlige, fortællende og mere frie. Menighedsrådet er både forvaltere af en kulturarv og dem, der må have øje for en fornyelse af kirken og kunsten, så kirken til enhver tid taler nutidigt om det hellige.

2. En folkekirke er sognets og folkets

En større ændring af sognets store, gamle rum vil så godt som altid vække både spørgsmål, undren og kritik. Et

udbredt synspunkt blandt sognets folk er, at min kirke skal man ikke røre ved. Den skal være, som den altid har været! Synspunktet står ikke for en nærmere prøvelse, idet forskellige tider altid har sat deres præg på alle landets kirker – og forskellige tidsperioder kan aflæses i rum. Vore mange middelalderkirker, der engang var katolske rum med en muret bänk langs ydervæggen, blev ved reformationen ikke revet ned, men blev voldsomt ændret ved at få sidealtre fjernet og kirkebænke og prædikestol sat ind. Det er værd at tage højde for at inddrage sogn og menighed i en åben dialog tidligt i forløbet. Find de gode grunde til den fornyelse der bliver arbejdet med og gør rede for dem i en dialogisk form, inden et ansvarligt menighedsråd træffer endelige beslutninger.

3. Kirken er et liturgisk rum – ikke et museum og ikke et galleri

En kirke er på den ene side ikke et museum, hvor man bare skal passe på det, der var – og ikke turde forny. Det er på den anden side heller ikke et galleri, hvor man skal vise det nyeste eller mest vilde udtryk i tid. Kirken er det fælles rum, hvor de store fortællinger får ord og plads, og det er der, mennesker mødes i glæde og sorg, med tro og tvivl for at finde mening og sammenhæng i menneskelivet.

Det stiller særlige krav til kunsten i kirkerummet. Den skal kunne holde! Man ser afgjort længere og mere intenst på et billede i kirken end på det, der hænger på museet eller på galleriet. Og derfor må der gøres et grundigt forarbejde med kunst i kirkens rum.

4. Vil I det, og må I det?

En første fase er at overveje, hvad der er brug for i rummet – og hvad det er for en fornyelse, I ønsker af kirkens rum. Overvej også helt grundlæggende om kirkerummet i dag er overfyldt, for så er det næppe løsningen at fylde endnu mere ind, men snarere at fjerne noget, hvis man ellers kan få lov til at sætte noget i depot eller på museum. Der er de seneste årtier sket det en hel del steder, at en gammel, stor altertavle er fjernet, og et vindue mod øst er genåbnet. (Veng og Hørning Kirker er vellykkede eksempler herpå). I denne fase kan det være nyttigt at læse bøger om emnet og tage på ekskursioner til udvalgte kirker i nærheden.

Nået til en foreløbig afklaring af, hvad man forestiller sig, er det vigtigt at finde ud af, hvad man må og ikke må. Det er klogt på dette tidspunkt at inddrage provsten, stiftet og Nationalmuseet for at afklare både lovgrundlaget, og hvordan man skaffer den nødvendige økonomi til projektet. Når det gælder inventar over 100 år, skal Nationalmuseet altid spørges, og stiftet skal godkende ændringer. I forhold til økonomi kan der ofte til større projekter findes fondsstøtte, ligesom man lokalt kan indsamle midler hertil og også dermed give medejerskab til fornyelsen.

5. Rådgivning og valg af kunstner

Det vil være sjældent, at der i et givet menighedsråd vil sidde folk, som er særligt kyndige på kunst og kirkekunst. Derfor kan der være god grund til at hente rådgivning udefra. Det kan ske ved en dialog med kyndige folk, der beskæftiger sig indgående med

moderne kirkekunst. Der finder en mere officiel rådgivning sted gennem Akademirådets udvalg for Kirkekunst. De vil se på kirken med mere arkitektoniske og æstetiske briller, og i mindre grad på den gudstjenestelige funktion, som er menighedsrådets primære vinkel. Men tidligt i forløbet og i en rådgivende fase kan man rette henvendelse til Akademirådet og få deres besøg og høre deres forslag til udsmykning og evt. til mulige kunstnere til opgaven (se mere på www.akademiraadet.dk). På hjemmesiden findes også vejledning, når en konkurrence udbydes, og der indkaldes forslag fra flere kunstnere. Og det er netop en rådgivning, man får, så det er forsat menighedsrådet, der skal træffe beslutning, og provsti og stift der skal godkende det projekt, man når frem til – og der er også flere eksempler på, at de kirkelige myndigheder har fundet grunde til at handle anderledes, end Akademirådet rådede til.

I Danmark er der en halv snes kunstnere, som især er kendt for at arbejde med kirkekunst, og hvis værker kan ses i mange af landets kirker. Men der er også en tendens til en større forskellighed og mangfoldighed i

valget af kunstnere og i løsningen af opgaver i de mange unikke kirkerum. Der findes udsmykninger i træ, metal, glas, lyskunst, vævning, papirklip og maleri. Mulighederne er mange, og det gælder om at spore sig ind på, hvad det enkelte kirkerum skal beriges med, når et nyt værk skal tilføjes, uden at helheden spoles.

6. En ny database med 3.500 eksempler på ny kirkekunst

Der er over de seneste år etableret en ny database, hvor der er samlet og systematiseret ny kunst i danske kirker efter 1945. Her findes eksempler på alterudsmykninger, altertæpper m.m. fra ikke færre end 1400 af landets kirker, hvor der over de seneste ca. 70 år er tilføjet væsentligt nyt. Se de ufatteligt mange eksempler på hjemmesiden, hvor man både kan se værker og fortegnelse over de kunstnere, der har lavet nye udsmykninger: www.modernekirkekunst.dk. Læs mere på side 24-25.

7. Vi er kommet ind for at høre - og for at se

I kirken er det ikke kun præsten, der

siger noget. Før nogen åbner munden for at tale eller synge, så siger rummet noget – i sin arkitektur og med sit lysindfald, i sin storhed eller lidenhed og i sin udsmykning. Rum siger noget forskelligt – fra landsbykirken til katedralen. I den gamle indgangsbøn lød det: ”Herre, jeg er kommet ind i dit hus for at høre...” Men jeg er overbevist om, at vi både har høre- og synssansen med, også når vi går i kirke. Og vi bruger ikke mindst synssansen for at glædes og undres over det store og smukke, som er til – og til at se kontrasterne. I kirkens rum kan vi blive slået af forundring af ord, der rammer os og af kunst, der siger os noget. Vore kirker rummer en skat af ord og salmer, af kunst og billeder – og det er derfor I skal tage opgaven på jer – med stor omhu finde balancen mellem tradition og liv – og gøre det bedste I kan, når det er tid til at forny i jeres kirke. Og i en moderne tid er billedkulturen blevet endnu mere bærende for at kommunikere budskaber end nogensinde før. ■

Der er de seneste årtier sket det en hel del steder, at en gammel, stor altertavle er fjernet, og et vindue mod øst er genåbnet. Her er det i Veng Kirke, hvor billedhugger Erik Heide har lavet alterkrucifikset og en glasmosaik i vinduet bag, der er gjort synligt.

Anne-Mette Gravgaard

kunsthistoriker og sognepræst
i Davids kirke på Østerbro

Censur i folkekirken?

”Facebook censurerer maleri af Jesu opstandelse” var overskriften i en artikel i Kristeligt Dagblad 26.7.18. Lidt misvisende godt nok, for det bortcensurerede billede, som illustrerede artiklen, viste ikke Opstandelsen, men Korsnedtagelsen, Jesu døde legeme ikklædt lændeklæde, der bæres ned fra korset. Artiklen handlede om, hvorledes Rubens’ altertavle fra katedralen i Antwerpen i lighed med andre fremstillinger af Kristus på korset automatisk er blevet fjernet fra Facebook, fordi det viste for meget bar hud. Facebook censurerer altså billeder bl.a. ud fra et nøgenhedskriterium, men hvad gør vi i den danske folkekirke? Det er et interessant spørgsmål!

Krucifikset

Den mest almindelige alterudsmykning i kirken er et krucifiks, dvs. en fremstilling af den korsfæstede Kristus. Sådan har det været siden 1215, hvor det blev slået fast ved IV. Laterankoncil, at vin og brød ved nadveren forvandles til Kristi legeme og blod, og at der derfor altid skulle være et krucifiks på alterbordet for at vise, hvorledes Jesus ofrede sig selv for menneskers skyld.

Også efter reformationen, hvor man ikke længere tilsluttede sig transsubstantiationslæren, har den evangelisk-lutherske kirke fortsat denne praksis. Den korsfæstede er altid nøgen bortset fra et lændeklæde. Jeg tror ikke, at nogen kristen igennem de forløbne 800 år har taget anstød heraf. At fremstillingen virker provokerende på rettroende muslimer, er en anden sag. Her er det nok mest afbildningen af

den døde Kristus på korset, der provokerer, fordi Islam ikke mener, at deres næstsidste og -største profet døde på korset, men at han blev taget levende op i himlen.

Det nøgne menneske skræmmer ingen

Da både mænd og kvinder i Koranen opfordres til at dække deres bluser, ville muslimer nok også tage anstød af den nyeste udsmykning i en københavnsk kirke (2017). ”Menneskers lys” har kunstneren Peter Callesen kaldt sin rundskulptur i papir af en helt nøgen mand med tydelig modelleret penis og testikler, der svæver over Margretekirkens alter. Gud er hér virkelig blevet et kønnet menneske.

Lisbeth Nielsen stod i 2015 for en ligeledes nøgen Kristusfremstilling i Emmauskirken på Frederiksberg. En menneskestor skulptur, udført i bronze med en glorie om hovedet som en græsk Solapollon, er vært ved alterbordet i kirkens apsis. At figuren er en mand, er der ingen tvivl om, selvom hans genitalier mangler. Næppe fordi de er censureret bort, men snarere fordi der hér i Diakonissestiftelsens kirke er lagt vægt på Kristi guddommeligt natur.

Det nøgne menneske skræmmer ingen i Den Danske Folkekirke mere, hvad Bjørn Nørgaards alterrelief med den sidste nadver (2007) i Christianskirken i Fredericia beviser. Nadvergæsterne er nøgne, af begge køn, og hverken de eller Kristus er skønhedsbenbaringer. Alligevel har denne nadverfremstilling ikke fremkaldt protester.

Hvor går grænsen?

Men hvor går grænsen så for, hvad man kan, og hvad man ikke kan have som altertavle i en kirke? Og hvem bestemmer det? Har kunstneren prioritet, menighedsrådet, stiftsøvrigheden, de kgl. bygningsinspektører, Akademirådet eller Nationalmuseet? Har det noget med kunstnerens konfession (ateist, kristen eller muslim) at gøre? Eller handler det om, hvad menigheden og den enkelte oplever i billedet eller blot om smag og mode?

Fra gammel tid har det været den, der betalte, der bestemte motivvalg i kirken. Men overordnet set var kirkens udsmykning altid ”Til Guds ære og menneskers frelse” (Ignatius): Den skulle være fremstillet af så kostbare og bestandige materialer, at den var Gud værdig, men samtidig være brugskunst, der skulle oplære i bibelhistorie og kirkehistorie og være en vejledning i gudstjenestens liturgi og dermed frelse menneskene.

Der har været perioder i kirkehistorien, hvor særlige dogmer satte dagsordenen for kirkernes udsmykning. I Østkirken havde man f.eks. en periode 726-843, hvor figurativ kunst var forbudt under henvisning til, at mennesket var skabt i Guds skikkelse, og at man iflg. 2. Mos. ikke måtte gøre sig billeder af Gud, og da man ved reformationen afskaffede helgener som mellemmand for mennesker og Gud, nedlagdes helgenaltrene i de tidligere katolske, men nu protestantiske kirker. I de calvinistiske kirker betød dette en decideret rensetelse for alle billeder, som også gælder i dag, medens vi i Danmark i den evangelisk-lutherske kirke

Foto: www.modernekirkekunst.dk/ © Liselotte Krodal

de fleste steder bibeholdt den eksisterende altertavle ved hovedaltret, evt. med ændring af de mange helgener til bibelske personer.

De nye protestantiske tavler, der fremstilledes i de følgende århundreder, var først og fremmest en belæring om alterets opgaver som hhv. offeralter med krucifiks, spisebord til ihukommelse af den sidste nadver og trone, hvor Kristus "skal komme igen at dømme levende og døde".

Omkring midten af det 19. århundrede blev der opstillet mængder af biscuit- og gipskopier af Thorvaldsens Kristus i mindre størrelser på altre landet over. Og omkring 1900 bestilte især mange jyske sogne kopier efter Carl Blochs og Anton Dorphs bibelske altertavlemotiver. Endnu drejede det sig mere om motivet end om kvaliteten af kunsten, og reproduktioner i form af replikker og kopier var helt ok. Kirkekunstens funktion at være til ære for Gud nedprioriteredes til fordel for bibelhistorien.

Hvem bestemmer?

Med oprettelsen af Akademirådets Udvalg for Kirkekunst i 1895 kom en ny instans på scenen sammen med Nationalmuseet. Igennem mange år blev disse institutioner ikke brugt som rådgivere, men som egentlige autoriteter, hvad kvalitet angår. Efter rådets værdiladede udtalelser i 1995 om Adi Holzer og Niels Helledies udsmykning af Hasseris kirke, der allerede var godkendt af Aalborgs stiftsøvrighed, er landets andre stiftsøvrigheder generelt blevet mere bevidste om, at det i sidste ende er op til dem selv at vende tommelfingrene op eller ned, når et menighedsråd ønsker en ny alterudsmykning.

I de sidste 30 år har de helt store ballader omkring kunsten i kirken være foranlediget af hhv. spørgsmålet om kunstnerens tro (Carl-Henning Pedersen i Ribe Domkirke 1987), udskiftning af alterudsmykning, man var tryk ved, og økonomi (Per Kirkeby i Frejlev kirke 1990'erne), og så at me-

Altertavle af Liselotte Krodal i Hans Egedes kirke, Kbh. 2012, som består af en opalskærm, oplyst bagfra af LED-pærer. På skærmen er der et stærkt forstørret tryk af Albert Dürers Treenighedstræsnit fra 1511: Gudfader med pavelig tiara holder sin døde søn i armene, medens Helligånden som en due med tiara svæver over ham. Træsnittet var en almindelig førreformatorisk fremstilling: paven opfattedes som den jordiske repræsentant for Gudfader. Kunstneren har som sit eget kunstneriske bidrag dels anbragt røde lodrette streger, der udgår fra Jesu naglegab, som om blodet herfra strømmer ned i kalken på alterbordet, dels udstyret skærmen med en trekant i forskellige farver, som kamuouflerer motivet bagved. Glasskærmen indrammes af en bred aluminiumsramme med englevinger i guld.

nigheden kunne se ting i tavlen, som ikke var indtænkt fra kunstnerens side (Lars Physant i Maglebrænde kirke 2002). Dette har bl.a. ført til menighedsrådsvalg med skarpt optrukne fronter.

Alt er tilladt!

Kunstnere deles ikke som før op i kirkekunstnere og andre kunstnere. Dette skyldes nok tre ting: at tro og religiositet er blevet mere individualiseret og legitimt – noget alle tør give et bud på – det udbredte ukendskab til Bibelen og så, at kunsten i kirken helst skal være dyr og skabes for evigheden. Forunderligt nok er reproduktioner og kopier af stor og ægte kunst i modsætning til tidligere tider bandlyst. Menighedsrådene har åbenbart igen fået øjnene op for jesuitternes motto under modreformationens voluminøse kirkebyggeri "ad majorem Dei gloriam" (til Guds ære), medens de har glemt den del, der handler om menighedens oplæring og frelse.

I dag synes stort set alt at være tilladt i kirken – selv fremstillinger, der decideret går imod den evangelisk-lutherske kirkes gængse nadveropfattelse. Et eksempel herpå kan ses i Hans Egedes kirke fra 2012.

Selvom jeg ikke mener, at man bør indføre facebookrestriktioner i kirken, tror jeg, at der er behov for en øget teologisk, æstetisk og kulturhistorisk rådgivning til menighedsråd, som jo ikke er specialister – og måske også til stiftsøvrighederne, som vel er i samme båd. Vi har stadig de bedste konsulenter på områderne, så brug dem og lyt til dem, før det er for sent. ■

Torben Venndt

menighedsrådsmedlem i Christianskirken i Fredericia
og medlem af Fredericia Provstiudvalg

"Du skal elske din fjende"

– Alterudsmykning af billedhugger Bjørn Nørgaard i Christianskirken, Fredericia

I 2001 besluttede menighedsrådet i Christianskirken i Fredericia at igangsætte en kunstproces med det mål at få skabt figurativt kunst på altervæggen. Kunstværket skulle også kunne benyttes til al slags formidling i kirken. Kunstprojektet blev kombineret med en belysningsproblematik foran alteret. Der blev ønsket en samlet løsning på begge problematikker.

Først blev et kunstudvalg nedsat til at vælge kunstneren og indstille et skitseprojekt til menighedsrådet. Med støtte af kunstkyndige vejledere og ved at besigtige allerede skabte værker besluttede udvalget at pege på to kunstnere, som begge fremstillede et skitseprojekt. Kunstudvalget indstillede herefter enstemmigt at overdrage opgaven til billedhugger Bjørn Nørgaard. Menighedsrådet tilsluttede sig ligeledes enstemmigt dette valg.

Støttekomiteens arbejde

Provst Børge Munk Povlsen havde fra starten understreget, at der ikke ville blive bevilget ligningsmidler til et kunstværk. Provsten og undertegnede fik overdraget opgaven at skabe en indsamlingsorganisation, der kunne koordinere indsamlingsopgaven. Støttekomiteen til gennemførelse af "Du skal elske din næste" blev skabt i sensommeren 2002. Navnet var lånt af alterudsmykningens titel.

Komiteen blev sammensat af kompetente repræsentanter fra Fredericias erhvervs- og forvaltningsledere, byens borgmester og amtsborgmesteren fra Vejle amt. Provsten og undertegnede indgik også. Kirkens nyansatte kirke- og kulturmedarbejder blev komiteens

sekretær og siden også administrator for mange delprojekter. Man mødtes hver anden måned igennem fem år. Tidspunktet var altid fredag eftermiddag kl. 16, hvor arbejdsugen slutter for de fleste. Stemningen var god, og der var høj mødeprocent trods medlemmernes aktive liv.

Fra starten var der enighed om en række principper: "Vi starter, når vi har indsamlet alle midlerne". Trods gå på mod var der stort fokus på at "undgå at begå fejl". Mulighederne blev undersøgt ordentligt, inden der blev rettet henvendelse. De politiske erfaringer var værdifulde og forebyggede

faldgruberne. Førsteklasses markedsføringsbistand, juridisk og revisionsmæssig bistand var også af uvurderlig betydning for hele processen.

PR og kunstformidling

Al PR-materiale, så som ansøgningsbilag, nyhedsbreve og plakater blev pro-

duceret af dygtige grafikere og fremstillet i en god kvalitet. Udgifterne hertil blev dækket af kirkekassen, da processen jo også var en direkte information om Christianskirken.

”Hellere undvære end nøjes med” var et andet gennemgående princip. Fra starten havde komitéen ingen penge til kunstværket. Den gik derfor efter den optimale løsning. Det var ikke afgørende om prisen lød på én, to eller tre millioner kroner. Det vigtigste var at nå den helt rigtige løsning, som var klar at formidle. Det endelige indsamlingsmål for kunstværket endte på 3.800.000 kr.

Der blev fra starten etableret stærke relationer til den lokale/regionale avis. TVSyd var inddraget under hele processen og producerede flere nyhedsindslag undervejs, og til sidst blev der sendt 4 udsendelsesafsnit af en halv times varighed.

Der var flere strategiske veje, der kunne følges. Bevillinger fra ligningsmidlerne var som sagt udelukket. Fondsbevillinger i millionklassen viste sig efter et års forsøg heller ikke at være en farbar vej. Herefter skiftede vi strategi og henvendte os til de lokale virksomheder. Det betød, at vi skulle opnå mange mindre bidrag. Hertil blev der udviklet et koncept med kunstsponsorater efter idé fra idrættens verden.

Den nye vej blev indledt med en række erhvervsmøder, hvor Bjørn Nørgaard var trækplasteret og den overbevisende formidler af visionen. Herefter gik der kun et halvt år, før der var et samlet tilsagn om den første million, den meget vigtige ”The point of no return”. Nu kunne alle se, at projektet ville blive realiseret. Herfra gik indsamlingen i en jævnt stigende kurve mod målet.

Filialdirektøren fra Jyske Bank foreslog, at også børn skulle høre Bjørn Nørgaard fortælle om kunst. Der blev derfor planlagt og afviklet en Børnekunst dag, hvor seks 3. klasser fra sognets folkeskoler fremstillede kunst i kirkerummet under ledelse af Bjørn

Nørgaard. Det er var en meget vellykket dag. Kirken var ryddet for møbler og i stedet var der opstillet seks kæmpestafelier, hvor børnene overførte klassens valgte billede til et stort lærred. Bjørn Nørgaard havde valgt farveskalaen. Siden blev der trykt en evighedskalender og postkunstkort af de motiver, børnene havde lavet. Disse blev solgt, og indbragte et smukt beløb til det samlede projekt. Dagen var også et stærkt formidlingsindslag i sognet og byen.

Den regionale avis, Vejle Amts Folkeblad donerede betalingen af 250 litografier, som Bjørn Nørgaard fremstillede, og som siden blev solgt til fordel for indsamlingen. De indbragte knap en halv million kr. Der blev solgt en udsøgt Côtes du Rhone fra Chateau Mont Redon med egen kunstetikette. Som vinprojektets ophavsmand sagde: ”Til en verdensberømt kunstner hører der en verdensberømt vin”. Vinen var også et godt PR-indslag for projektet og indbragte et smukt beløb til indsamlingen.

Der blev afholdt koncerter med Sigurd Barrett for børn i kirken og en koncert med Stig Rossen i Fredericia Teater for voksne. Begge arrangementer var momsfrataget og gav smukke beløb til indsamlingen. Et cykelrallyløb var også en stor succes og indbragte over 100.000 kr.

Den samlede proces var et overflødigshorn af tiltag og et konstant arbejde til frem til indvielsen, men som Bjørn Nørgaard sagde: ”Bliver kunstværket ikke til noget, har vi ikke spildt vores tid: Vi har haft værdifulde diskussioner og har involveret både børn og voksne heri.”

Gevinster og sidegevinster

Byggeriet og kunstinstallationen gik helt efter planerne. I slutningen af 2007 var alt på plads. Både menigheden, teologerne, kunstkritikerne og turisterne var særdeles tilfredse, og der kommer vedvarende mange interesse-

Fortsættes næste side ►

rede i kirken. En af sognets præster udtalte: "Efter indvielsen af den nye udsmykning var det som at have fået et nyt embede".

Alterudsmykningen førte siden til mange nye arrangementer i kirken. Størst er nok "Adventskalenderen 17:17". Udvalgte lægfolk og teologer indbydes til at holde en kort tolkning af én del af kunstværket. Dagligt afholdes et 17 minutters indslag fra 1. søndag i advent til lillejuleaften. Der er stor søgning hertil. Det er et kæmpearrangement.

Her følger en liste over en række øvrige "gevinster", som værket og processen medførte:

- Sideløbende med alterudsmykningen blev 24 salmer skabt og siden udgivet med afsæt i de 24 mosaikker. De er skrevet af Holger Lissner og med musik af Michael Bojesen.
- DR Kirken optog og udsendte i december 2009 4 DR-højmesser og nytårsaftensgudstjenesten. I 2018 optog og sendte DR yderligere 4 højmesser.
- TVSyd optog løbende og udsendte som nævnt 4 halvtimers programmer om skabelsesprocessen i 2008.
- Udgivelse af et 8 sideres magasin i

samarbejde med Vejle Amts Folkeblad/Fredericia Dagblad udgivet i 25.000 eksemplarer i forbindelse med indvielsen.

- Foruden lokale og regionale aviser, udgav Kristeligt Dagblad og Politiken store artikler om værket.
- Støttekomitéen erhvervede, registrerede og arkiverede kunstværkets samlede skitsesamling på ca. 150 værker.
- Udstillinger med afsæt i skitsesamlingen er afholdt i samarbejde med Fredericia Kunstforening, Museet for religiøs Kunst i Lemvig, Museet Holmen i Løgumkloster og Stiftung Christliche Kunst Wittenberg.

Kunstprocessen kronedes med en festlig indvielse med deltagelse af regentparret og godt 500 gæster julesøndag 2007. Frem for alt førte HMS Dronningens besøg til, at hun anbefalede Peter Augustinus at bese værket. Dette besøg medførte, at et nyt Bjørn Nørgaard-kunstværk til kirken er blevet fuldt finansieret – primært af Augustinus Fonden og Den A. P. Møllerske Støttefond. Det nye værk bliver en dobbelt bronzeportal, som skal indvies ved årsskiftet 2019/2020. Bronzeportalen står altså "direkte på skuldrene af altervæggen kunstværk". ■

I forløbet blev der planlagt og afviklet en Børnekunstdag, hvor seks 3. klasser fra sognets folkeskoler fremstillede kunst i kirkerummet under ledelse af Bjørn Nørgaard. Det var en meget vellykket dag. Kirken var ryddet for møbler og i stedet var der opstillet seks kæmpestaffelier, hvor børnene overførte klassens valgte billede til et stort lærred. Bjørn Nørgaard havde valgt farveskalaen.

Foto: Christianskirken, Fredericia

Store Ma

Ved første øjekast ser altertavlen gammel ud. Men den er spritny, malet i 2011, og selvom motivet er malet med fotografisk nøjagtighed og i en stil, som peger tilbage til gamle mestre som Rembrandt og Caravaggio, så er det muligt at fortælle bibelhistorie ind i en moderne tid ud fra altertavlens motiv.

Motivet svæver i et uendeligt rum af sort mørke, som var det et billede på det uendelige univers, vi nu ved, vi er en del af. Vores liv leves på en klode i et uendeligt rum af mørke. Det er som om, det er dette mørke, der danner rammen om altertavlens motiv, som er den sidste nadver. Altertavlens motiv er altså helt klassisk. Bedst kendt er måske nok Leonardo Da Vincis udgave af den sidste nadver. Men mange andre kunstnere har igennem tiden ladet deres forestillinger, omkring en så central del af fortællingen om Jesus, finde vej til lærredet. Herhjemme vil man måske kende Emil Noldes "Nadver" fra 1909, hvor deltagerne i den sidste nadver er klumpet tæt sammen omkring et bord, der næsten ikke ses, og hvor menneskene er forsynet med store troldeagtige ansigter.

Motivet på altertavlen

På Store Magleby kirkes altertavle er kunstneren Thomas Kluge gået en helt anden vej. Her er bordet helt forsvundet, og elementerne synes at svæve frit i rummet, og folkene har forladt stedet. Det er resterne fra den sidste nadver, det der er tilbage efter, at Jesus og

Andreas Sylvest Wille

sognepræst ved Store Magleby kirke på Amager

gleby Kirkes altertavle

hans disciple har forladt bordet; brød, fisk, salt, druer og figer. Der er glas, et af dem er væltet, og vinen med en dybrød farve som blod er spildt udover det bord, der ikke er der. Det er et modigt træk af kunstneren ikke at male mennesker ind i motivet. Som kunstner er Thomas Kluge først og fremmest blevet kendt som vor tids store portrætmaler, som med ufortøvet dristighed maler sig helt tæt på dem, han portrætterer, som maler alle urenheder og ujævnheder, alle skønhedsfejlene med i det menneske, han maler.

Men det er meningen, at der ikke er mennesker på altertavlens lærred, for når nadvergæsterne går til alters i Store Magleby kirke er det dem, der bliver deltagerne. Den gudstjenestefejrende menighed kommer til stå i direkte forlængelse af de første deltagere. Vi lever helt konkret på resterne, på efterladenskaberne, på overleveringen fra

beretningen om Jesus. Motivet inviterer kirkegængerne til at gå til alters for at komme tættere på motivet og se alle detaljerne, som de moderne mennesker vi er.

Med til efterladenskaberne hører også pengene Judas modtog, men på Thomas Kluges altertavle er det blevet til euro; italienske euro forsynet med Leonardo da Vincis berømte mand, som viser en nøgen menneskekrop i to positioner, med armene bredt ud, og kredset ind af en firkant og en cirkel, for at vise sammenhængen i menneskets proportioner. Placeret på en altertavle af den sidste nadver leder det uvægerligt tankerne hen på den position, Jesus måtte indtage, da han blev korsfæstet, og som præsten indtager, når velsignelsen skal lyses i gudstjenesten.

Med Judaspengene som euro inviteres vi til at reflektere over tro og kristendom i vor egen tid. Men alterbille-

det giver ingen svar, stiller kun spørgsmål, vi selv må søge svarene på.

Lyset

Store Magleby kirke er forsynet med store høje vinduer, som lukker masser af lys ind, selv på en gråvejrsmå. Det har den utilsigtede konsekvens, at altertavlens motiv helt kan forsvinde for beskueren på grund af sin blanke overflade. Hvor der før var et motiv, er der nu kun en blank overflade, et genskin af rummets klare lys. Det er som et billede på troen, der også kan forsvinde, og nogle gange være helt fraværende. Andre gange, med den rette belysning, og når lyset falder helt rigtigt, er det som om, altertavlen åbner sig, og motivet fremkommer helt klart, fuldstændig livagtigt nærværende og til stede i rummet. Genstandene på altertavlen træder frem og er pludselig som reelt til stede i rummet, svævende så livagtigt, at det er som om, man

blot behøver at række hånden frem og løfte et af glassene og spise af brødet og plukke af druerne.

Store Magleby kirke er en særlig kirke med sin egen helt særlige historie. Efter den nye altertavle er kommet, har det trukket mange mennesker til. Det er nu ikke sjældent, at en bus kører op til kirken, og et selskab stiger ud for at besigtige altertavlen. Eller gudstjenestedeltagere lige må blive efter gudstjenesten og se nærmere på den. ■

Foto: St. Magleby kirke / © Thomas Kluge/VISDA

.....
Anette Nybo Henriksen
sognepræst i Karlebo Sogn i Nordsjælland

PAPIRKLIPPER

med et finurligt og tankevækkende twist...

...kan man kalde Peter Callesen, født 1967 i Herning og uddannet fra Det Jyske Kunstakademi, Århus (1994-97) og Goldsmiths College, London (1997-00).

Det begyndte med performance, maleri, skulptur og tegning, men har bevæget sig over i det helt almindelige hvide papir, fordi, som Callesen selv siger: ”Jeg er dybt optaget af A4-papiret, fordi det er det mest ydmyge af alle materialer – det er det tætteste, du kommer på ingenting. Faktisk er det fuldstændig værdiløst. Vi har et forhold til det, men samtidig ser vi ikke de muligheder, der ligger i det. På den måde er det overset, og det giver mig en uendelig kunstnerisk frihed. Med et så beskedent og simpelt materiale er det lettere at postulere store ting, for det vil aldrig blive storslået. Hvis mine ting var lavet i bronze, ville de have en helt anden effekt.”

Med udgangspunkt i papiret folder, skærer – med den fineste skalpel – og klipper han 3D-scenerier, kæmpestore og bittesmå, der er fyldt med poesi, et strejf af melankoli og evigt vigtige spørgsmål til eksistensen – som de findes i blandt andet den kristne fortælling.

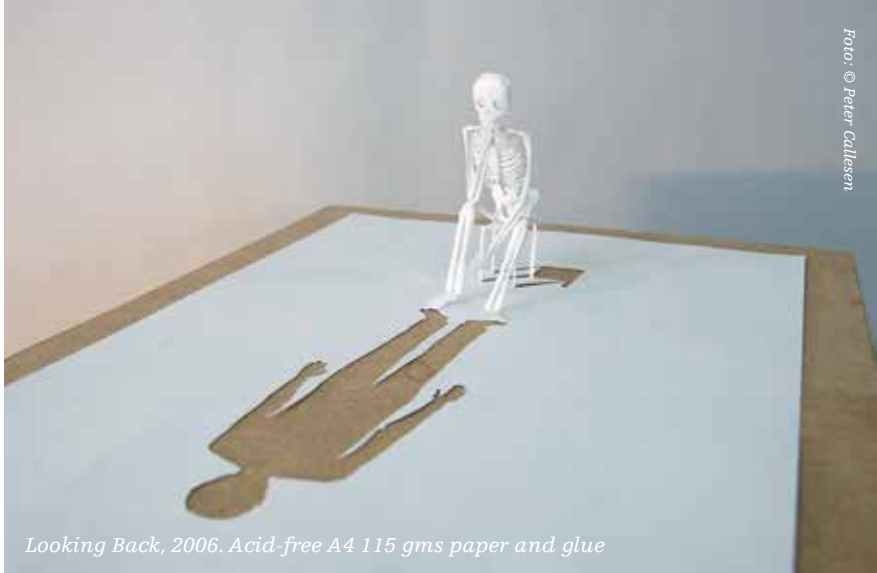
*Alterudsmykningen "Menneskers Lys" til Margrethekirken i Valby, 2017
270 x 295 cm, 3 lag af drop paper, som er et glasvævligende materiale, som er svagt gennemsigtigt. De 3 lag drop paper er ophængt forskudt over hinanden. I de 2 øverste lag er skåret silhuetter, og ud af det udskårne er skabt en menneskefigur/Kristusfigur, som er placeret oven på de 3 lag. Bag de 3 lag på væggen er placeret et LED lyspanel/lysskærm, som via et bredspektret lys illustrerer et vindue i væggen eller dagslys, som lyser bag ved værket.*

Foto: © Peter Callesen

Så det handler om frygt og det, der truer, det handler om skrøbelighed og dødelighed, om håb og fiasko, det handler om tro og tvivl, om drømme, om ensomhed, om stræben, om mistro og fiasko, om absurditeten og som regel om noget, der forgæves forsøger at frigøre sig fra sit ophav, sin bestemmelse og sin endelighed.

Legende let og dybt alvorligt og evigt vedkommende – også i kirkesammenhæng.

Looking Back, 2006. Acid-free A4 115 gms paper and glue

Messehagel til Nivå Kirke

Det er derfor helt naturligt, at menighedsråd har fået øje på Peter Callesen, bl.a. Karlebo Sogn.

Til Nivå kirke, Karlebo sogn, har Peter Callesen i 2016-17 skabt en lys messehagel under overskriften "Himlens rødder".

På forstykket ser man livets træ og på bagstykket livstræets rod – over samme skabelon blot vendt på hovedet, hvorved livstræets krone er blevet til livstræets rødder, og træet er naturligvis klippet ud, dog ikke af papir, men silke/uld.

Selskabet for Kirkelig Kunst er i

kraft af en fondsdonation fra Beckett-fonden i skrivende stund i færd med at producere hagelen, som forventes taget i brug i påsken 2019.

Stiller man Callesen spørgsmålet, om dette mon er hans hovedværk, bliver man mødt af en mild hoveddrysten, fordi det næste værk altid er vigtigst. Dog afslører han, at hans første A4-værk, "Impenetrable castle", satte en lavine i gang, som han vel ikke umiddelbart havde forestillet sig skulle føre til en festhagel påhængt en præst i Den Danske Folkekirke.

Seneste Udmærkelser:

- Arkens rejselegat 2016
- Akadimirådets Eckersberg Medalje, 2010
- Statens Kunstfonds tre-årige arbejdslegat, 2009

Udstillinger:

Har haft en række soloudstillinger i ind- og udland siden 1997, seneste på Øregaard Museum: "Skindød", der ligesom flere andre er en samarbejdsproduktion. ■

Birgitte Thyssen

tidligere sognepræst, cand.mag. i kunsthistorie og foredragsholder om kirkekunst

*Krucifiks fra Skarrild kirke.
Foto: © Simon Aaen*

Det sete i det usete

Med sine 40 år repræsenterer Simon Aaen (f. 1978) en ny generation af kirkekunstnere.

Simon Aaen er uddannet på Aarhus Kunstakademi 2003-2007. Han har allerede markeret sig ved at skabe kunst til 7 kirker, herunder fire større udsmykninger, samt kunst til 15 sognegårde. Flere igangværende kirkeudsmykninger er på vej.

Tro og natur er hans arbejdsområder som billedkunstner. Han arbejder i maleri, glas og bronze. Hans naturbilleder er ikke stedsbestemte, men tilstræber i udtrykket det stemningsbærende. De

skal give beskueren en oplevelse af naturens skønhed og kraft. Værkerne ligger i forlængelse af den nordiske landskabstradition. Malerierne er bygget op af mange lag, hvilket giver motivet en levende overflade, hvor farvefladerne flyder sammen. Udtrykket befinder sig i spændingen mellem det konkrete og det abstrakte – det sete i det usete.

Simon Aaen lægger vægt på at se sammenhæng mellem de religiøst inspirerede motiver og naturbilleder-

ne. Både i naturbillederne og i de religiøse billeder handler det om lys, om at få en oplevelse af lys og bevægelse. Han pointerer, at der i hans religiøse motiver er plads til både tro og tvivl.

Fortsættes næste side ►

Mørket brydes

I 2017 færdiggjorde Simon Aaen to større kirkeudsmykninger i Thyregod Kirke og Skarrild Kirke.

Skarrild Kirke er en vestjysk landsbykirke fra ca. 1150. I forbindelse med kirkens restaurering fik den også en ny, indvendig kunstnerisk udsmykning og farvesætning.

Menighedsrådet ønskede, at kirken skulle fremstå lys. Det blev den også i både bibelsk og fysisk forstand. Kirken fremstår som en smuk påskekirke, hvor lyset bryder mørket.

Det gælder alterbilledet, hvor et mørkt langfredagsbillede er afløst af et lysende opstandelsesbillede. Den hvide prædikestol har fået påskemotiver i felterne. Et moderne krucifiks i bronze ses på væggen ved siden af prædikestolen. På kirkeskibets vestvæg ses i et glasmaleri dåbens vand som symbol

Simon Aaens udsmykning af Skarrild Kirke med ny altertavle, udsmykning på prædikestolen og krucifiks. Kirken fremstår nu som en smuk påskekirke, hvor lyset bryder mørket.

på, at han, som døde og opstod i påsken, bryder mørket og har lovet at ville være med os "alle dage indtil verdens ende."

Altertavlen

Når man træder ind i kirken rammes man af lyset i opstandelsesbilledet i apsis. Det henviser til to bibelord: (Matt 28 2,5-6) Herrens engel steg ned fra himlen og væltede stenen fra... Englen sagde til kvinderne: "Frygt ikke! Jeg ved, at I søger efter Jesus, den korsfæstede. Han er ikke her, han er opstået, som han har sagt."

Et opstandelsesbillede konfronterer det synlige med det usynlige. Hvordan kan man visualisere det, som ikke kan ses – opstandelsen og det guddommelige? Aaens bud er at balancere mellem det abstrakte og det konkrete, hvor det abstrakte symboliserer det guddommelige og det konkrete det jordiske.

Mørke og lys brydes i altertavlen, som er stærkt ekspressiv. I forgrunden baner en vej sig frem mod den mørklilla grav. Over graven vælder lyset

frem og tilslører gravens mørke. Oven over lyset stråler himlen påskegul. Opstandelsesgul.

Vejen er konkret, genkendelig, men ikke stedsbestemt. Det er ethvert menneskes vej. Altertavlen åbner for det guddommelige, mens vejen, træet og graven markerer, at det er i det jordiske, livet skal leves – med håb, trods død og mørke.

Det sete i det usete – dette motiv ses i udsmykningen i Skarrild kirke og i Simon Aaens øvrige kirkeudsmykninger og også i hans naturbilleder. Det lægger op til en dialog med betragteren om at fordybe sig og tolke med. ■

Simon Aaens værker kan ses på www.simonaaen.com. Han er aktuel med en soludstilling "Troen og naturen – det sete i det usete" på Dronninglund Kunstcenter den 2. september til 21. oktober 2018.

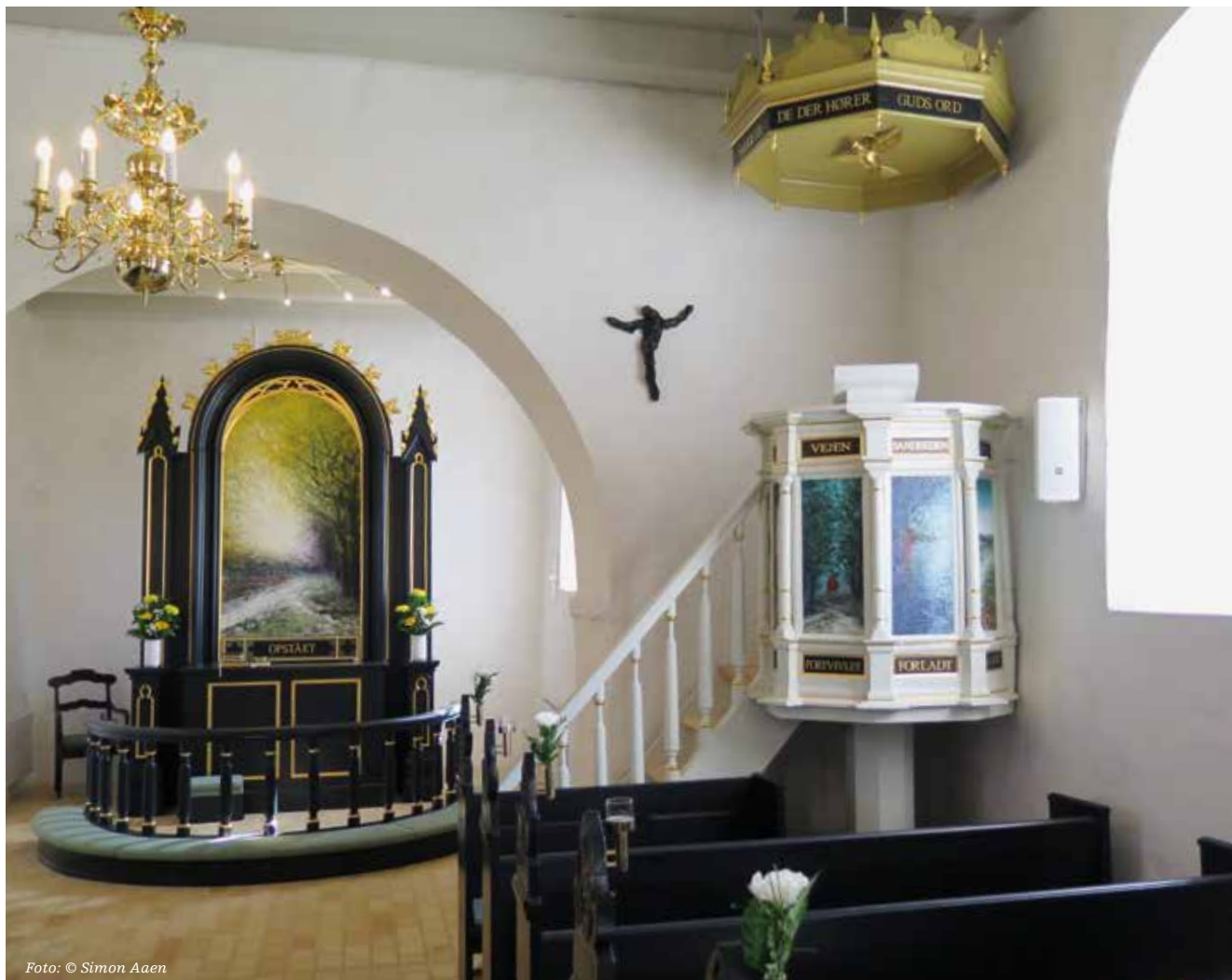

Foto: © Simon Aaen

.....

Søren Nielsen

sogne- og korskærpræst ved Holstebro Kirke
og kunstformidler

Arne Haugen Sørensen Museet i Videbæk

Underskønt smukt småsvævende ud over vandet som et stort japansk tehus ligger det der, Arne Haugen Sørensen Museet i Videbæk, solidt placeret i det midt-vestjyske i trekanten mellem Herning, Ringkøbing og Holstebro.

Den store danske arkitekt Henning Larsen, manden bag Operaen i København og utallige bygninger verden rundt stammer fra Videbæk og har skænket byen den gave at tegne Vestjyllands Kunstpavillion bygget midt i byparken.

Arne Haugen Sørensen, der er født 1932, er en af de største i dansk kunst fra 1950'erne og frem, og han er repræsenteret med et hav af værker rundt omkring på danske kunstmuseer og har afgørende præget dansk kirkekunst i de seneste 40 år, hvor han har udsmykket mange kirker i hele landet lige fra Dalbynder i øst til Ringkøbing Kirke i vest, og senest her i efteråret 2018 Christianskirken i København. Da Arne Haugen Sørensen i 2014 havde en stor udstilling i den smukke hvide bygning i Videbæk opstod tanken om at bygge et museum i tilknytning til Kunstpavillionen.

Museet stod færdigt i september 2017

Arne Haugen Sørensen tilbød at donere mere end 70 kunstværker til et sådant

museumsprojekt, og da midt- og vestjyske mennesker – som måske bekendt – arbejder både hurtigt og effektivt blev pengene fundet i en fart, og Henning Larsens tegnestue gik i gang, og allerede i september 2017 var byggeriet færdigt, og det nye Arne Haugen Sørensen Museum kunne indvies.

For kunstneren er det en skøn smuk drøm, der er gået i opfyldelse, for Videbæk og hele det midt-vestjyske område er det en stor glædelig kunstgave og attraktion, og for hele landet er det bare dybt, godt og fantastisk, at der nu og fremover er sikret os alle et sted, hvor vi kan møde og mærkes af Arne Haugens Sørensens kunst.

Jeg har hørt en kvinde sige: ”Da jeg så et maleri af Arne Haugen Sørensen med den korsfæstede, blev jeg rystet på samme måde, som jeg blev det som barn, da jeg i en billedbibel første gang så, at Jesus rigtigt blev korsfæstet med store nagler gennem hænder og fødder”. Og jeg har oplevet mennesker finde trost og håb, tro og tryghed i Arne Haugen Sørensens malerier af opstandelsen med Guds store hænder,

der holder om og løfter et menneske op af gravens sorte hul til liv i lysets rige.

Mere end 70 kunstværker

Allerede nu er der langt mere end 70 kunstværker at opleve på museet. Her er både store malerier med motiver som vandringsmanden og Leda og svanen og de store fortællinger fra Bibelen, og grafiske arbejder og raderinger (mange fra bogværket ”Den store Passion”), akvareller, krucifikser, værker i keramik og porcelæn, drejaltre, skitser og modeller og de små fine hjemme- og rejsealtre og film, der fortæller om kunstnerens arbejde, der stadig er i fuld gang.

Arne Haugen Sørensen bevæger sig i sin kunst modigt fra ironi, afsløring og kaos til lidenskab og kamp med de største fortællinger og menneskelige følelser og dramaer af alle slags og frem til livsglæde og håb. ”At male er en form for bøn, og når et maleri lykkes, er den en nåde”, har han sagt. ■

Benny Grey Schuster

lektor ved Folkekirken Uddannelses- og Videnscenter

Foto: Lars Aarø

modernekirkekunst.dk

Database over kirkekunst og kunsthåndværk i folkekirken efter 1945

I april 2017 åbnede databasen med fotos af mere end 3.500 værker fordelt i godt 1.400 af Danmarks kirker. Anliggendet er ikke at beskrive kunsten og endnu mindre at fortolke den eller vurdere dens virkning på kirkerummene. Dette overlades trygt til brugeren, som til gengæld via skærmen kan rejse landet rundt med få klik på musen og danne sig sin egen mening om snart 75 års udsmykninger. Til det formål er der 12.500 fotos af værkerne i forskellige vinkler og afstande og tillige nødtørftige data, der oplyser om værkets alder, placering og evt. titel samt kunstnerens navn. Hertil kommer selvsagt information om kirkens adresse, så man nemt kan lave sig en rute, hvis man får lyst til at se kunsten med egne øjne.

En samlet oversigt over moderne kirkekunst

Databasen udsprang af forberedelserne til et kursus på Folkekirken Uddannelses- og Videnscenter. Der blev jeg mindet om, hvad jeg godt anede i forvejen, at vi på trods af et væld af fine bøger manglede noget så elementært som en samlet oversigt over moderne kirkekunst i Danmark. Hvad der til gengæld kom som en overraskelse for mig var opdagelsen af, at da jeg systematisk gav mig til at gennemgå de enkelte kirkers hjemmesider, kunne jeg konstatere, at selv når man afsatte plads til at gennemgå sin kirkes udsmykning, udelod man på forholdsvis få undtagelser nær at nævne den kunst, som var blevet anskaffet til kirken igennem de seneste to-tre genera-

tioner. Fraværet af omtale af vor samtids kunst er så påfaldende, at man kan få en mistanke om en slags "Unbehagen an der Moderne" ("ubehag ved det moderne"). Dette var desto mere tankevækkende, eftersom et væsentlig anliggende med FUV-kurset just var at sætte fokus på, hvordan en folkekirke, hvor ¾ af kirkerne er opført før end reformationen, akkurat ved hjælp af kunst og inventar kan vise, at den ikke kun er et museum for fortidens tro, men lægger rum til gudstjenester af i dag. Det er mit lønlige håb, at databasens eksistens kan inspirere til, at kirkerne tager den kunst alvorligt, som de selv eller deres forældres og bedsteforældres generationer har valgt – for kunsten er jo ikke "kun" udsmykning, men en fortolkning af vor tro og gudstjenesteliv.

Oversigt over bidragende kunstnere

En sidegevinst ved databasen er, at den gør det nemmere for dem med ansvar for den fremtidige kirkekunst, idet man kan benytte diverse kombinationsmuligheder til at filtrere de mange værker, så man indsnævrer til en liste af de former for kunst, som måtte være relevant. Databasen kan måske udvide opfattelsen af, hvad man kan forstå ved "moderne kirkekunst", hvilket allerede tilføjelsen af "kunsthåndværk" i titlen gerne skulle signalere; men især kan registreringen kvalificere de til tider ophedede diskussioner om "Tordenskjolds kunstnere". Det kan nu dokumenteres – måske til overraskelse for nogen – at næsten 1000 forskellige personer siden 1945 har leveret kunst(håndværk) til Danmarks kirker.

KUNSTNER	PERIODE	VÆRKER	DELE	FJERNET	KIRKER
Erik Heide	1953-2016	184	217	1	89
Holger Jensen	1960-1997	123	143	13	38
Hanne Vedel	1969-2013	117	117	23	92
Sven Havsteen-Mikkelsen	1956-2003	81	184	1	64
Peter Brandes	1990-2017	57	128	0	18
Bent (& Helga) Exner	1961-1996	55	58	1	43
Kirsten & John Becker	1957-1986	54	54	20	41
Bodil Kaalund	1970-2014	53	301	2	27
Mogens Jørgensen	1954-2006	52	74	8	38
Inger & Johannes Exner	1961-2008	50	50	0	20
Arne L. Hansen	1965-1999	46	537	0	14
Niels Helledie	1979-2014	45	45	2	38

Hvis man filtrerer sin søgning, så der kun vises værker lavet fx siden årtusindskiftet, er der rimelige chancer for, at der er tale om kunstnere, som stadig er leveringsdygtige.

De mest brugte kunstnere

Man kommer dog ikke bort fra, at det selvfølgelig ikke er grebet ud af den blå luft, når der jævnligt polemiseres imod menighedsrådenes tendens til at henvende sig til en snæver kreds af kunstnere. Hertil kan man for det første replicere, at der ikke er noget nyt under solen. For deler man perioden fra 1945 til i dag op i to halvdele og laver beregninger for hver halvdel, bliver de forskellige procenttal nærmest identiske. Navnene udskiftes, men det er nu som før Tordenskjolds tropper, der tegner billedet. Det kan man se ved denne enkle beregning: Hvis alle kunstnere havde lavet lige meget, ville de i gennemsnit have stået for 4 værker hver. Hvis man imidlertid sammenstiller en liste af de kunstnere, som har stået for 10 eller flere værker, kan man se, at 50 kunstnere (= 5,7% af alle) har lavet 1717 af værkerne (= 47,8%). Hvad der om muligt cementerer indtrykket af populære kunstnere i endnu højere grad er, at disse 50 kunstners værker er fordelt i 1075 kirker, hvilket svarer til 75% af de kirker, som har moderne kunst.

Hvis jeg her nøjes med at "afsløre" det dusin kunstnere, der har lavet allermest, kommer navnene i sig selv næppe bag på nogen; men forskellige ting springer alligevel i øjnene, når værkerne koges ned til nøgne tal. Bemærk: jeg skelner mellem "værk" og "dele", hvilket skal forstås på den måde, at hvis en kunstner fx har lavet malerier til en trefløjet altertavle, tælles det som 1 værk bestående af 3 dele (uanset om de tre lærreder tilsammen udgør ét motiv eller tre forskellige).

Lad mig alene pege på tre ting:

1) Man kan hos fx Vedel og Becker notere sig det høje antal værker, som allerede er fjernet igen. Det skyldes, at det udelukkende drejer sig om tekstilkunst, som dels slides mere end anden kunst, dels at tekstilerne som sådan siden årtusindskiftet bukker under for en meget tydelig trend: det er kommet på mode at udskifte tekstiler med et mere rå look. 2) Hos fx Jørgensen og Helledie bemærker man både, at antal-

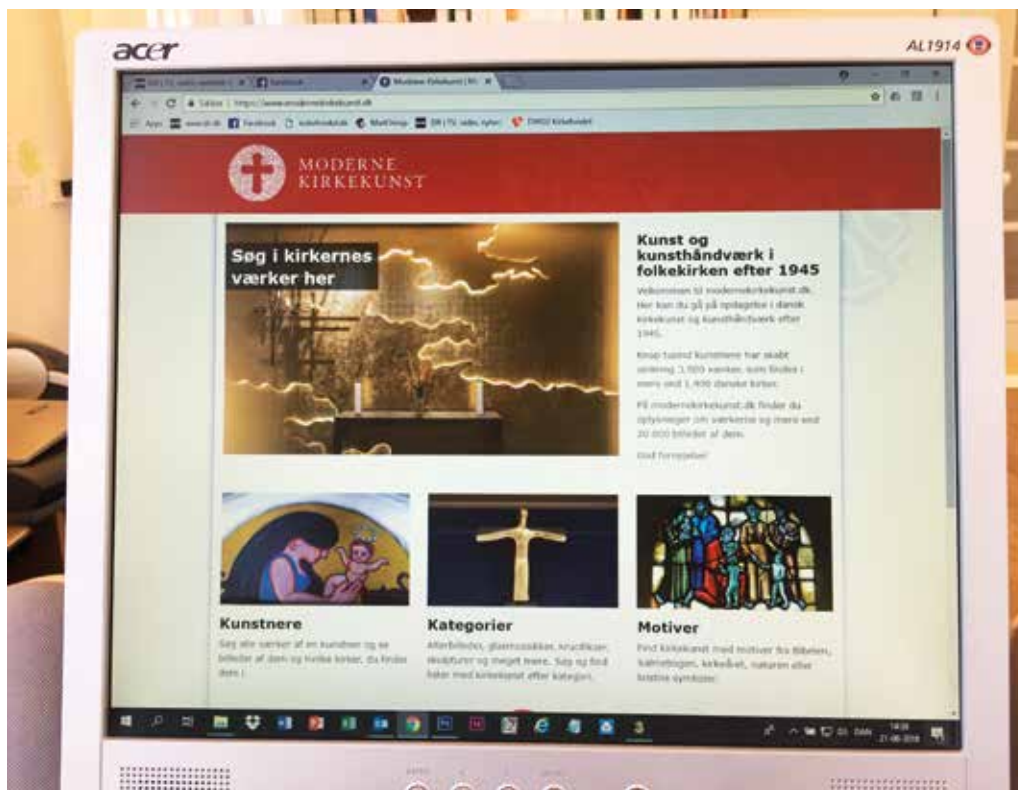
let af værker og dele ligger tæt på hinanden, og at det samme gælder for tallene på værker og kirker. Her er altså tale om den slags populære kunstnere, hvor man typisk nøjes med at indkøbe et enkelt værk. 3) Endelig kan man iagttage det stik modsatte i fx Kaalunds og Hansens tilfælde, hvor der såvel er tale om stor afstand mellem tallene på værker og dele som antallet af kirker, hvori kunsten optræder. Det er med andre ord den slags kunstnere, som kirkerne har betroet opgaven med en totaludsmykning.

Tiderne ændrer sig

Lad mig slutte med en for mig temmelig "ædruelig-gørende" oplevelse. På kurset havde vi selvfølgelig inviteret

Til min overraskelse kunne han nemlig oplyse, at han såvel i sin tid på akademiet som nu, hvor han forsøgte at overleve som praktiserende kunstner, blev anset som en særling. Altså i ren faglig forstand! Af den simple grund at hans foretrukne medium er maleriet, at påføre maling på et lærred. Ingen af hans medstuderende dengang, og ingen af hans unge kolleger kunne drømme om at arbejde med så forældet en kunstnerisk udtryksform!

Selv den nyeste og måske for (nogle af) kirkegængerne fremmedartede og udfordrende altertavle er altså alene i kraft af sin form museal. Og nu troede jeg ellers lige, at vi havde lavet et kursus om mødet mellem kirken og kulturen i øjenhøjde og samtidighed! ■

nogle kunstnere. Nogle af de meget kendte; men især med fokus på at møde unge – eller ældre, men i kirkelig sammenhæng nye – kunstnere. En af disse, som endnu havde sin første kirkelige opgave til gode, var tydeligvis nervøs; men i stedet for at prøve at skjule det, gik han straks til bekendelse – en reaktion som mødet med 20 præster nogle gange godt kan udløse! Her var der dog en ganske særlig grund, for som han fortalte, kunne dette møde muligvis ændre hans liv – eller i hvert fald hans livsgrundlag.

P.S.: Hvis databasen også skal være pålidelig for de kommende års kunst, kræves det, at præster og menighedsråd hjælper til med at vedligeholde den! Oplysninger om nyanskaffelser bedes sendt pr. mail til modernekirkekunst@folkekirken.dk

Birgitte Bech
cand. theol. og mag.

Kunst til kirkeåret

Størstedelen af mit arbejdsliv har været et privilegeret liv med tekster. På spørgsmålet, hvad jeg slapper af med som sengelæsning, må jeg dog svare, at jeg her er forfalden til billeder, store vidunderlige kunstbøger! Billedkunst giver umiddelbar oplevelse, rekreation og stimulans, som tåler sammenligning med musikkens virkning. Hospitalspsykologer taler med om, at farver kan lindre og opleve.

Som præst med frihed på en ugl. hverdag begyndte jeg at læse kunsthistorie og modtog uvurderlig inspiration fra især Lise Gotfredsen og Hans Jørgen Frederiksen. Senere blev jeg gymnasielærer med flere humanistiske fag, som alle befrugtede billedlæsningerne og omvendt. I undervisningen mødte jeg forudsigeligt nok elever, der i udgangspunktet var "trætte af alle de ord", men som kunne fascineres af billeder. Tiden var med 'det udvidede tekstbegreb', og min lille bog "Kristendommens billeder – en symbolverden" blev brugt. Vor kultur er kun blevet mere og mere visuel.

Kunstformidling på forskellige måder

Det har været nærliggende for mig at fortsætte billedfesten bredt i det kirkeligt-kulturelle arbejde, hvad der for mit vedkommende betyder billedforedrag, kirkeekskursioner samt den digitale formidling på hjemmesiden <https://kirkekunst.net> og på facebookside: www.facebook.com/birgittebechkirkekunst.

Her præsenterer jeg dansk kunst til kirkeåret. Til de enkelte søn- og helligdage vælger jeg successivt billedværker, som jeg synes, kan gå i dialog med dagens tekst. På mine opslag informerer jeg lidt om kirkeudsmykningen, men mit overordnede sigte er at åbne hele kirkeårets forløb og dele dets puls med

flere. Jeg søger indledningsvis kort at indkredse en forhåbentlig relevant pointe i prædiketeksten, hvorpå jeg spejler denne i et relateret billede, som ikke blot bør være en illustration.

Kommentarer og debat

På hjemmesiden fungerer mine fortløbende opslag om kunst til kirkeåret som en overskuelig blog: henvendt til enhver – uanset stilling til Facebook.

På Facebooksiden kan jeg til gengæld modtage kontant afregning, supplerende oplysninger og opmuntring. Jeg bliver varm i kinderne, når præster melder tilbage, at opslagene inspirerer deres prædikenforberedelse, eller at de farveprinter til kirkegængerne. Det synes at være blevet almindeligt at udlevere et gudstjenesteark.

Kommentarer afspejler debatter, som brænder i det danske kirkefolk: For og

imod kirkekunstnerens forpligtelse på kristendommen (Ribe Domkirke) – for og imod den rent abstrakte og tegnfri kunst i kirken (Vorup og Gug) – for og imod den 'bedrevidende' ekspertise i Akademirådets udvalg (Hasseris Kirke) – for og imod overbenyttelsen af de sikre og kendte kunstnere (Nr. Nisum) – for og imod en chance til den mindre kendte og meget billigere, måske lokale kunstner (Ølstrup) – osv. Jeg kan naturligvis ikke lave statistik på spredte kommentarer, men konstatere at abstrakte værker typisk får færrest 'likes'. Der er lidenskaber på spil: Kunsten kan opleves som dyb meningsgiver eller som støjsender. Kirkekunst kan få danskere til at vælge sognekirken fra, stille op til menighedsråd og fejde, så hjerteblodet flyder.

Kirkekunst skal ses i kirken

Den overordnede reaktion på den digitale formidling er glæde over, at der virkelig findes så overvældende en rigdom af forskelligartede og seværdige værker i vore danske kirker. Vore reformatorer, især Melancton, var skeptiske over for kirkekunst, og Grundtvig ikke mindre. Deres bekymring for, at billederne skabte kult, fik de jo ret i. Men kirkekunsten får flere mennesker til at tage i kirkedøren – for kirkekunst skal ses i kirken! ■

Grethe Olsen
daglig leder af Galleri Emmaus

Formidling og rådgivning fra Galleri Emmaus

Siden åbningen af Galleri Emmaus i 2003 har det været af stor betydning for mig, at der er en ærlighed om kunstværkerne herfra. Og med ærlighed menes en direkte linje til den kristne fortællings oprindelse, Bibelen. Det har også fra starten været en kongstanke fra min side, at den kunst, der er i kirkens rum, ude eller inde, bør afspejle denne fortælling. Hvad skal vi ellers med kunsten i kirken?

Udstillinger på Galleri Emmaus

Galleri Emmaus har til huse på den tidligere Haslev udvidede Højskole i Haslev. Emmausfonden overtog skolen i 2010 og har siden drevet stedet som en kombination af galleri, kursuscenter og højskole med korte kurser.

Aktuelt har Galleri Emmaus tilknyttet over 20 anerkendte og professionelle kunstnere samt en række gæstestillere. Højskolens tidligere sportshal er nu indrettet med en permanent udstilling med kirkekunst med eksempler på altretavler, skulpturer, døbefonte, relieffer etc. 1. salen er indrettet til skiftende udstillinger af kunstværker, der primært retter sig mod private hjem, kontorer og lign.

Galleri Emmaus – konsulent og inspirator

Galleri Emmaus fungerer som konsulent i forbindelse med ny kunst til kirken. Vi formidler kunst til kirkens rum, både selve kirkerummet, men også kapper, dåbslokaler, kirkegårde, sognegårde og administrationens lokaler.

Menighedsråd kan med fordel anvende Galleri Emmaus fremfor at gå direkte til kunstneren, når der skal vælges kunst til kirken. Dels besidder vi en større erfaring fra tidligere meget forskellige opgaver, og dels har vi et ind-

gående kendskab til procedurer, så vi kan advare mod de faldgruber, der kan være i en sådan proces. Vi har også kendskab til alternative muligheder, så samlet kan vi byde ind med mere vejledning og viden, end den enkelte kunstner sidder inde med.

Menighedsråd kan efter aftale komme på besøg og via hallen med kirkekunst komme nærmere en afklaring af, hvilken udtryksform og kunstner man kunne ønske sig til ny kunst i kirken.

Flere menighedsråd har en fejlagtig opfattelse af, at brugen af et galleri er et fordyrende led. Det er på ingen måde tilfældet. Kunstneren er forpligtet til at fastholde samme prisniveau, uanset om det er direkte salg eller salg via galleriet. Kunstneren betaler en mindre andel i kommission til Galleri Emmaus for formidlingen, og får for denne andel en langt større eksponering.

Galleri Emmaus gennemfører årligt 1-3 kirkeudsmykninger og har mellem 3-4 i proces. Det er ofte en langvarig proces med mange involverede, når der skal ændres på kirkens kunst.

Jeg har udarbejdet en folder med 7 praktiske råd i forbindelse med kirkeudsmykning. Det har gennem årene vist sig at være til stor glæde for menighedsrådene. Kontakten med menighedsrådene starter oftest enten med et besøg på Galleri Emmaus, eller at jeg

besøger menighedsrådet. Jeg uddyber erfaringen bag de 7 praktiske råd samt viser eksempler på de kirkeudsmykninger, vi har gennemført, og relevante eksempler på den kunst vores forskellige kunstnere udfører. Når der først er etableret en kontakt med kunstneren, foregår den efterfølgende kontakt udelukkende mellem kunstneren og menighedsrådet. Galleri Emmaus rådgiver også gerne, selvom der vælges en kunstner, der ikke er tilknyttet galleriet.

Formidling, udflugter og besøg i almindelighed

Galleri Emmaus har åbent onsdag til lørdag mellem 13 og 17. Der betales ingen entre. Ved grupper på 10 og derover skal besøg være aftalt på forhånd, og der betales et grundgebyr for en rundvisning på ca. 30 minutter. Jeg oplever til stadighed, at folk i almindelighed ikke er velkendt med de bibelske fortællinger og så langt fra bekendt med symbolsproget. Til gengæld er der en stor interesse for galleriet, og langt de fleste bliver meget optaget af kunsten. ■

Læs mere på
www.galleri-emmaus.dk

Søren Nielsen

sogne- og korshærpræst ved Holstebro Kirke
og kunstformidler

Kunst, der vil noget! – Om kunstformidlingen.dk

Kunstformidlingen.dk er min fritidsglæde med kunst. Det er et galleri med salg af kunstværker, kunstbøger m.v. og kunststudstillinger arrangeret rundt i landet og rådgivning vedrørende udsmykninger af kirker, sognehuse og andre slags huse, kunstforedrag, oplæg og samtale og formidling i bred forstand.

Mødet med Arne Haugen Sørensen og hans kunst

Det startede med Arne Haugen Sørensen og mit møde med ham og hans kunst. Eller rettere først hans kunst og

så ham personligt i år 2000. Det førte til værket "Abrahams prøvelse" malet til Holstebro Kirke i år 2002.

Et frugtbart samarbejde tog sin begyndelse. Sammen opfandt vi i 2002 Arne Haugen Sørensens små trefløjede sammenklappelige hjemme- og rejsealtere, stærke kunstværker, der i miniformat åbner for de største dybder i livet og i Bibelens fortællinger. Det førte videre til udstillinger og bøger om Arne Haugen Sørensens kunst "Gennem billedernes spejl" af Lise Godtfredsen og "Den Store Passion" med Arnes og mine ord om kunst og den

bibelske passionsberetning og med gengivelse af et hav af Arne Haugen Sørensens religiøse værker.

Venskab voksede frem, førte til mange gensidige besøg, og lige dér, under et besøg i Spanien hos Arne Haugen Sørensen ved synet af mange fantastiske grafiske arbejder til overkommelige priser for de fleste opstod tanken om Kunstformidlingen.dk.

Formidling af god kunst

Grafikken og senere akvareller og malerier og hjemmealte tre blev bragt til Holstebro og blev starten på Kunstfor-

"Opstandelsen" – akvarel af Arne Haugen Sørensen.
© Arne Haugen Sørensen

Peter Ejlerskovs totaludsmykning og alterbillede i Sdr. Rind Kirke. Foto: © Peter Ejlerskov

midlingen.dk. Senere kom og kommer alle de andre kunstneres værker til, så jeg gennem salg og udstillinger, foredrag og rådgivning på min helt subjektive måde kan forsøge at formidle god kunst skabt af store, gode, hovedsageligt danske kunstnere.

Som eksempler på mit formidlingsarbejde i Kunstformidlingen.dk kan jeg nævne Peter Brandes' krucifiks i Præstevang Kirke i Hillerød og Niels Helledies kirkeskib der, Arne Haugen Sørensens udsmykning af prædikestolsfelter i Hjerm Østre Kirke og kapellet på Holstebro Kirkegårde, Peter Ejlerskovs to-

taludsmykning af Sdr. Rind Kirke ved Viborg med altertavle, rude, lamper og farvesætning, Erland Knudsen Madsens skulptur på Hjerm Østre Kirkegaard, Perry Olivers "Åbent kors" ved Karup Kirke eller Laila Westergaards små replikker hugget i granit i og ved Treenighedskirken i Esbjerg.

I Kunstformidlingen.dk kan man opleve kunstværker af Erik Heide, Adi Holzer, Jens Galschiøtt, Laila Westergaard, Arne Haugen Sørensens, Maja Lisa Engelhardt, Peter Brandes, Peter Martensen, Tróndur Patursson, Simon Aaen, Peter Ejlerskov, Anita Houvenaghel, Leif

Sylvester, René Holm, Keld Moseholm, Niels Helledie, Gunleif Grube, Bjørn Nørgaard, Bo Gorzelak Pedersen, Seppo Mattinen med flere.

Præsentation af kunst

I Kunstformidlingen.dk præsenteres både malerier, akvareller, skulpturer i granit, bronze og træ, keramiske værker, stentøj, glasmaleri, kirkeskibe, krucifikser m.m.

Enhver er velkommen til at henvende sig om køb, udstillinger, råd, ideer og vejledning, foredrag eller besøg. Velkommen i Kunstformidlingen.dk! ■

Kirkefondets repræsentantskabsmøde 2018

Hermed indkaldes Kirkefondets repræsentantskab og andre interesserede til årets repræsentantskabsmøde lørdag den **10. november 2018 kl. 16.00–17.00 i Valencia**, Danske Advokaters Kursus og Mødecener, Vesterbrogade 32, 1620 København V.

Før repræsentantskabsmødet afholder Kirkefondet fra kl. 10-16 konferencen "Dåben under forandring?" (Læs mere om konferencen på side 30).

Fra kl. 16.00 er der repræsentantskabsmøde med følgende dagsorden iht. vedtægterne:

- Valg af dirigent
- Årsberetning
- Regnskab og budget
- Valg til bestyrelsen
- Indkomne forslag
- Valg af revisor
- Evt.

Forslag til dagsordenen samt forslag til kandidater til bestyrelsen skal være Kirkefondet i hænde senest 6 uger før mødet, dvs. senest fredag den 28. september 2018. På valg til bestyrelsen er: Anne Margrethe Raabjerg Hvas, Lars Seeberg, Tommy Liechti, Karen Marie Sø Leth-Nissen. Der skal vælges 4 medlemmer til bestyrelsen, hvoraf mindst 2 skal være læge.

Repræsentantskabsmødet er åbent for alle, men kun medlemmer af repræsentantskabet har stemmeret. Endelig dagsorden med årsberetning og materiale fremsendes 14 dage før mødet til repræsentantskabets medlemmer og andre tilmeldte. Tilmelding på kirkefondet@kirkefondet.dk eller 33 73 00 33 senest onsdag den 24. oktober 2018. Der vil igen i år blive ydet medlemmer af repræsentantskabet kørselsgodtgørelse for transportomkostninger udover 200 kr.

Velkommen til en spændende dag!

"Dåben under forandring?"

Kirkefondet indbyder lørdag 10. november 2018 kl. 10.00-16.00 til en konference med temaet "Dåben under forandring?". Konferencen markerer afslutningen på projektet "Dåb i dag", som er støttet af Den folkekirkelige Udviklingsfond.

Kirkefondet har sammen med Center for Kirkeforskning ved Københavns Universitet i forlængelse af Sydhavnsundersøgelsen "Dåb eller ej?" sat fokus på dåben i folkekirken. I forskellige sogne, fordelt på købstæder, mindre

kirkelig ramme har vi inviteret en række personer til at skitsere dåbens betydning og vilkår anno 2018. Efter en kort velkomst ved Henrik Bundgaard Nielsen, generalsekretær i Kirkefondet, vil der bl.a. være følgende oplæg:

- "Dåb uden for folkekirken" ved Jørgen Thaarup, præst ved metodistkirken i København.

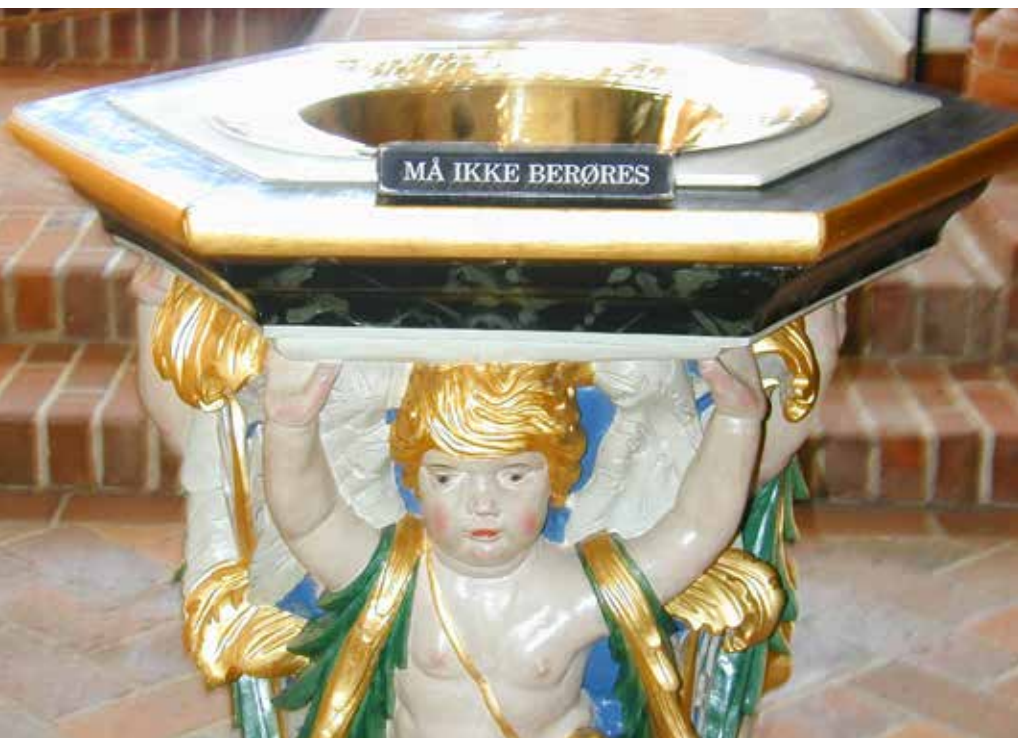
Efter frokost præsenteres resultatet af "Dåb i dag"-projektet ved Karen Marie Leth-Nissen, forsker ved Center for Kirkeforskning, KU og Berit Weigand Berg, udviklingskonsulent i Kirkefondet. Herefter følger en række korte oplæg om de mange forskellige dåbsinitiativer og tiltag, der lige nu er i gang i Danmark:

- "Børn i kirken" - præsentation af dåbsprojekt fra Københavns Stift og Frederiksberg Provsti ved Christina Sønderkov Iversen, projektleder
- "Dåbsinitiativet" – præsentation af Landsforeningen af Menighedsrådsprojekt ved Sascha Kondrup, projekt-konsulent
- "Drop-in dåb – hvad taler for, og hvad taler imod?" – En samtale mellem Dorthe Tofte-Hansen, sognepræst ved Dalum Kirke, og Hans Raun Iversen, lektor emeritus, Praktisk teologi, KU.

Konferencen afholdes i "Valencia", Danske Advokaters kursus- og mødecenter, Vesterbrogade 32, 1620 København V, og starter med kaffe og morgenbuffet kl. 9.30. Programmet løber fra kl. 10-16. Fra kl. 16-17 er det muligt at deltage i Kirkefondets repræsentantskabsmøde (se mere på side 29).

Det koster kr. 400,- pr. person at deltage i konferencen. Tilmelding senest onsdag d. 24. oktober til kirkefondet@kirkefondet.dk eller på tlf. 33 73 00 33.

Læs mere om konferencen på www.kirkefondet.dk

byer og på landet i hele Danmark, er der blevet gennemført interviews med småbørnsforældre for at afdække hvilke faktorer, der påvirker til- eller fravalg af dåb for deres børn. Samtidig har der i disse sogne været en udviklingsproces for at skabe lokalt tilpassede eksperimenterende indsatser, der sætter dåben i fokus og får den til at fremstå som betydningsfuld og væsentlig. Resultatet af dette projekt fremlægges på konferencen, hvor der også præsenteres et idekatalog om dåb.

For at sætte projektet ind i en større

- "Dåbens udfordringer" ved Karen Klint, formand for Folketingets Kirkeudvalg
- "Dåben under forandring" ved professor MSO Anders-Christian Jacobsen, Afdeling for Teologi, Århus Universitet, og medlem af biskoppernes liturgiarbejdsgruppe vedr. dåb og nadver.
- "Hvordan sætter vi ord på dåbens betydning?" ved Ulla Morre Bidstrup, uddannelses- og afdelingsleder ved FUV og medredaktør på bogen "Dåben klæder dig"

Nyt fra Kirkefondet

Kirkefondet inviterede til samtale og koordinering af dåbsinitiativer

I slutningen af august havde Kirkefondet taget initiativ til sammen med Center for Kirkeforskning ved Københavns Universitet at skabe en form for samlet status over mange af de initiativer, som gennem de seneste 2-3 år har sat fokus på dåben.

Knap 15 "ildsjæle", som på forskellig vis er engageret i projekterne var samlet en dag til gensidig inspiration og erfaringsudveksling. Der blev fortalt om lettilgængelige "redskaber" i form af hjemmesider, videoer, foldere etc., som kan hjælpe de nybagte forældre til en god snak om dåb eller ej af deres barn; der blev præsenteret forskellige ideer og inspiration til præsterne i forbindelse med dåbssamtaler, dåbstaler mm., og der var initiativer, som skal styrke det myndige lægfolk i at tale om dåb.

Når Kirkefondet afslutter projektet "Dåb i dag" vil rapporten redegøre for flere af disse forskellige "dåbsinitiativer", som blev præsenteret på seminaret.

Hvad tænker indbyggerne i Frederikshavn om kirke, tro, livets mening mm.?

Abildgård, Bangsbostrand og Frederikshavn sogne er gået sammen om at skaffe sig viden om, hvordan de i fællesskab og hver for sig kan være relevante og nærværende kirker i Frederikshavn. Kirkefondet har bl.a. leveret en demografisk analyse af indbyggerne i Frederikshavn, en rapport om "folk og kirkeliv i Frederikshavn" baseret på en række fokusgruppinterviews blandt byens indbyggere og blandt deltagere i kirkernes aktiviteter samt lavet en række workshops fælles for de tre menighedsråd og kirkernes ansatte.

Rapporten om indbyggerne i Frederikshavn viste bl.a., at mange af interviewdeltagere taler om kirken og har holdninger til den, selvom de kommer der sjældent. Dette peger på et behov for, at kirkerne nytænker deres eksterne kommunikation og så at sige forsøger "at genstarte folks billede af, hvad kirken kan og er" Det blev ligeledes klart, at folks tid er ekstremt dyrebar. Derfor skal kirkerne i højere grad søge at være til stede og samarbejde der, hvor folk ellers er og færdes. Det gælder om at komme "ud af kirken" – ud i byrummet og ud i lokalsamfundet – i samarbejde med andre. Processen har også ført til interne ønsker om et mere struktureret samarbejde mellem de tre kirker – f.eks. med henblik på diakonale opgaver, samtalegrupper mm. og med en fælles velkomst til tilflyttere til byen i form af informationsmateriale, arrangementer mm. – evt. i samarbejde med kommunen.

Ny rapport fra Kirkefondet

Kirkefondets arbejde bringer os i kontakt med sogne og provstier over hele landet, og vi ser mange ligheder, stor forskellighed og rig mangfoldighed i det kirkelige landskab og i befolkningen fra sted til sted. For at gøre op med en tendens til at skære bysogne over en kam, fik vi lyst til at kigge nærmere på, hvor ens eller forskellig befolkningen i bysogne er og udvikler sig, og hvordan det forholder sig med folkekirkemedlemskabet i byerne.

I rapporten "Befolkning og folkekirke i Danmarks 4 største byer" tages der udgangspunkt i domprovstierne i København, Aarhus, Aalborg og Odense, og rapporten giver sammenlignelig viden om befolkningssammensætning, befolkningsudvikling, folkekirke-medlemskab, ind- og udmeldelser af folkekirken samt omfanget af kirkelige handlinger i midten af Danmarks største byer.

Rapporten kan downloades under "Udgivelser" på www.kirkefondet.dk

Tema for næste nummer af "Kirken i dag":

Menighedsudvikling

Kirken *i* dag

Om at være menneske

- et spil, der skaber samtaler om vigtige livsspørgsmål

”Om at være menneske” er udviklet for at skabe samtaler om vigtige livsspørgsmål, herunder også tro.

Spillet består af en terning og 108 spørgsmål fordelt på 6 kategorier af kort: Tro, Håb, Kærlighed, Fødsel, Liv og Død. Spillet spilles i grupper med 2-5 personer.

Spillet kan anvendes i både kirkelige og ikke-kirkelige sammenhænge. Kirker kan bruge spillet til åbne spilleaftener, samtaleforløb i mindre grupper, til konfirmander og konfirmandforældre, i menighedsrådet, som gave til brudepar og i andre sammenhænge med behov for gode samtaler om store spørgsmål. Der medfølger en vejledning med gode råd til spillelederen.

Spillet er udviklet af Lise Damkjær, der er civilingeniør, coach og proceskonsulent og medlem af menighedsrådet ved Valby Søndre Sogn i København.

”Det kan være svært at komme i gang med at tale sammen om det, der er tæt på, men spillet fungerede nærmest som en kickstarter, så inden vi så os om, var vi midt i en personlig samtale”, Inge Lise Pedersen, menighedsrådsformand i Lindevang Sogn på Frederiksberg

Spil inkl. terning – 350 kr. inkl. moms
Ekstra terning og spilleregler – kr. 25,-

Læs mere på www.kirkefondet.dk

Udkommet i
et nyt oplag
med forbedret
æske!